

De 'Scheepsglobe' (vóór 1731) uit de Collectie van het Centraal Museum Utrecht: Een Verkennend Onderzoek

Afb. 1. Factum Foundation for Digital Technology in Preservation, de Scheepsglobe in het proces van vastlegging door middel van een 3D-scan, november 2023 (foto: Sanne Frequin).

Door	Romée van Oostenbrugge
Studentnummer	9765131
Cursus	Master Apprentice Art-History (GKRMV16060)
Begeleider	Sanne Frequin
Datum	1 februari 2024

Abstract

In 1878 werd op de zolder van de sacristie van de Dom van Utrecht een globe gevonden. Op de globe werd de route van VOC schip de Berkenrode van Batavia naar Texel (1731 tot 1732) aangetroffen. Op enig moment werd de globe in bruikleen gegeven aan het Centraal Museum, waar het de naam ‘Scheepsglobe’ heeft ontvangen en is gedateerd vóór het jaar 1731, toen de Berkenrode vanaf Batavia vertrok. In 2023 werd de Scheepsglobe in het depot van het Centraal Museum opnieuw ‘ontdekt’. De globe is gerestaureerd en in 3D-modellen vastgelegd, maar er zijn nog altijd vragen blijven ontstaan over de herkomst van deze bijzonder grote globe die op een afwijkende wijze blijkt te zijn geconstrueerd. Dit verslag kan worden beschouwd als een verkennend onderzoek naar de Scheepsglobe. De constructie en wereldkaart van de globe zullen worden geanalyseerd, de reis van de Berkenrode zal worden besproken en de mogelijke maker en eigenaar van de globe zal worden overwogen. Ook zal er aandacht worden besteed aan de relaties tussen de eigenaar van de globe, diens familie, de Utrechtse Protestante kerkgemeenschap, het Centraal Museum en de VOC. Ten slotte zal er worden ingegaan op de bijdrage van 3D-modellen in het onderzoek naar de Scheepsglobe.

Inhoudsopgave

De ‘Scheepsglobe’ (vóór 1731) uit de Collectie van het Centraal Museum Utrecht: Een Verkennend

Onderzoek	1
<i>Abstract.....</i>	<i>2</i>
<i>De Scheepsglobe (vóór 1731) uit de Collectie van het Centraal Museum Utrecht: Een Verkennend Onderzoek .....</i>	<i>4</i>
<i>Deel 1. De Wereldkaart en Constructie van de Scheepsglobe.....</i>	<i>6</i>
De constructie van achttiende-eeuwse globes.....	6
De constructie van de Scheepsglobe.....	7
De wereldkaart van de Scheepsglobe.....	8
<i>Geografie .....</i>	<i>8</i>
<i>Lijnen .....</i>	<i>9</i>
<i>Passerpunten.....</i>	<i>10</i>
<i>Inscripties.....</i>	<i>11</i>
<i>Windrozen.....</i>	<i>11</i>
<i>Decoraties .....</i>	<i>12</i>
<i>Deel 2. De Reis van de Berkenrode en De Scheepsglobe als Memento van de Reis .....</i>	<i>14</i>
Het Schip De Berkenrode en de VOC.....	14
De reis van De Berkenrode van Batavia naar Texel (1731-1732)	15
De Scheepsglobe als memento van de reis van de Berkenrode van Batavia naar Texel (1731-1732).....	16
<i>Deel 3. De Herkomst van de Scheepsglobe .....</i>	<i>18</i>
Feiten en hypothesen van Muller en Van der Krogt omtrent de herkomst van de Scheepsglobe	18
Cornelis van Sorgen als de Mogelijke Maker en Eigenaar van de Scheepsglobe	19
<i>Conclusie: De Relaties tussen de Familie van Sorgen, de Stad Utrecht, de Utrechtse Protestante Kerkgemeenschap, de VOC en het Centraal Museum.....</i>	<i>24</i>
<i>Afbeeldingenlijst .....</i>	<i>29</i>
<i>Bronnenlijst.....</i>	<i>39</i>

De Scheepsglobe (vóór 1731) uit de Collectie van het Centraal Museum Utrecht: Een Verkennend Onderzoek

Op 13 oktober 1731 vertrok de Berkenrode, een schip van de Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC), van Batavia (hedendaags Jakarta) terug naar Texel, waar de vloot op 18 juni 1732 arriveerde op Texel.¹ Het spiegelretourschip de Berkenrode werd in 1723 gebouwd op de VOC-werf in Amsterdam, waarna deze tot 1744 is gebruikt voor reizen tussen Batavia, Texel en Ceylon (hedendaags Sri Lanka, afb. 2).² Ten tijde dat er met de Berkenrode werd gevaren was de heer Jan Trip (ook wel de heer van Berkenrode genoemd, 1664-1732) burgemeester van Amsterdam en bewindhebber van de VOC. De Berkenrode is naar de heer Trips buitenplaats bij Heemstede ('Berkenrode') vernoemd.³ Tijdens de reis van Batavia naar Texel stond de vloot onder leiding van de Amsterdamse kapitein Jurriaan Popta en had de Berkenrode 161 bemanningsleden en zes passagiers aan boord.⁴

In 1878, 147 jaar nadat de vloot vertrok vanaf Batavia, werd een globe gevonden op de zolder van de sacristie van de Dom van Utrecht. De route van de Berkenrode van Batavia naar Texel werd in potlood aangetekend op deze globe aangetroffen.⁵ Niet enkel de vindplaats van de globe is opvallend, ook de constructie is bijzonder in vergelijking met die van andere globes. De wereldkaart is bijvoorbeeld met de hand getekend.⁶ Ook bleek de globe ongevernist, waardoor deze waterschade en deuken heeft opgelopen. De globe werd zonder stoel gevonden. De houten stoel werd deze vermoedelijk in 1878 of 1904 toegevoegd.⁷ Het is bekend dat de globe op enig moment in bruikleen is gegeven aan het Centraal Museum Utrecht, waar deze de naam 'Scheepsglobe' heeft ontvangen en is gedateerd vóór het jaar 1731, toen de Berkenrode

---

¹ Jacobus Ruurd Bruijn, Femme Simon Gaastra en Ivo Schöffer, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries: Homeward-bound Voyages from Asia and the Cape to The Netherlands, Volume III* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1979), 302-303; Peter van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands* (Utrecht: HES Uitgevers, 1984), 267; Samuel Muller Fz., *Catalogus van het Museum van Oudheden* (Utrecht: J. L. Beijers, 1878), 57; Samuel Muller Fz., *Catalogus van het Museum van Oudheden* (Utrecht: Kemink, 1904), 284.

² Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de collectie aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, nummer toegang 1.11.01.01, inventarisnummer 551, Lijst van schepen in de soorten als bij de generale Oost-Indische Compagnie zijn gemaakt, gekocht of gehuurd, alsmede waar dezelve zijn achtergebleven, zo verongelukt als genomen, verband of vermist en afgelegd. Alfabetisch, 14^e eeuw-1933.

³ Friedrich Karl Heinrich Kossmann en Philipp Christiaan Molhuysen, *Nieuw Nederlansch Biografisch Woordenboek Deel 10* (Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij, 1937), 1058.

⁴ Bruijn, Gaastra en Schöffer, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303.

⁵ Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1878, 57; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1904, 284.

⁶ Elly Dekker, *Globes at Greenwich: A Catalogue of the Globes and Armillary Spheres in the National Maritime Museum Greenwich* (Oxford en Greenwich: Oxford University Press and the National Maritime Museum, 1999), 525-526; Ena Yonge, *A Catalogue of Early Globes Made Prior to 1850 and Conserved in the United States* (New York: American Geographical Society, 1968), 3; Sylvia Sumira, *Globes: 400 Years of Exploration, Navigation, and Power* (Londen en Chicago: The University of Chicago Press, 2014), 11-12; Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 46.

⁷ Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 57; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1904, 284.

vanaf Batavia vertrok (afb. 3).⁸ Ook is het bekend dat de Scheepsglobe tussen circa 1878 en 1921 tentoon werd gesteld in één van de stijlkamers van het Utrechtse Museum van Oudheden, zoals het Centraal Museum Utrecht vóór 1921 werd genoemd.⁹

Vorig jaar, in 2023, werd de Scheepsglobe opnieuw ‘ontdekt’. Dit keer niet op een zolder van de Dom, maar in het depot van het Centraal Museum Utrecht.¹⁰ Met het oog op de nieuwe vaste collectieopstelling van het Centraal Museum, ‘Collectie Centraal’, is de Scheepsglobe afgestoft, gerestaureerd en in 3D vastgelegd door middel van scans (afb. 1).¹¹ In december 2023 werd de globe op zaal in het Centraal Museum tentoon gesteld (afb. 4).

In deze storm van het vastleggen, restaureren, tentoonstellen en 3D-scannen van deze bijzondere globe, blijven er echter vragen bestaan over de constructie en het maakproces, de herkomst, de maker, de eigenaren en de reis van de Berkenrode onbeantwoord. Dit verslag kan worden beschouwd als een verkennend onderzoek naar de Scheepsglobe. Er zal in dit verslag worden gefocust op een drietal vragen omtrent de Scheepsglobe die in afzonderlijke delen zullen worden beantwoord. Het eerste deel van dit verslag bevat een visuele analyse van de globe, waarbij zowel de wereldkaart als de constructie van de globe zal worden geanalyseerd en vergeleken met de wijze waarop achttiende-eeuwse globes meestal werden geconstrueerd. In deel twee zal de reis van de Berkenrode die op de globe staat afgebeeld worden besproken, waarbij er aandacht zal worden besteed aan de globe als een memento voor deze reis. Deel drie bevat een herkomstonderzoek, waarbij de mogelijke eigenaar van de globe zal worden opgeworpen. In de conclusie zal aandacht worden besteed aan de relaties tussen de eigenaar van de globe, diens familie, de Utrechtse Protestantse kerkgemeenschap, het Centraal Museum en de VOC. Ook zal er in de conclusie worden ingegaan op de bijdrage van 3D-modellen in het onderzoek naar de Scheepsglobe.

---

⁸ ‘Scheepsglobe’, Centraal Museum Utrecht, geraadpleegd 22 januari 2024, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/58-scheepsglobe-anoniem>.

⁹ ‘Geschiedenis van het Centraal Museum’, Centraal Museum Utrecht, geraadpleegd 17 januari 2024, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/over-het-museum/organisatie/het-museum/geschiedenis-van-het-centraal-museum>; Jelmer Prins, “Stijlkamers in Utrecht: Tussen Oudheidskamer en Kunstnijverheidsopstelling,” in *Jaarboek Oud-Utrecht*, red. Ria van der Eerden e.a. (Utrecht: Vereniging Oud-Utrecht, 1997), 274.

¹⁰ ‘Vernieuwde Collectiepresentatie Centraal Museum Vanaf 16 December te Zien: ‘Collectie Centraal’ Presenteert Meer dan 400 Objecten op Geheel Nieuwe Wijze’, Centraal Museum Utrecht, geraadpleegd 17 januari 2024, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/over-het-museum/nieuws-en-pers/pers/persbericht-collectie-centraal-1.pdf>.

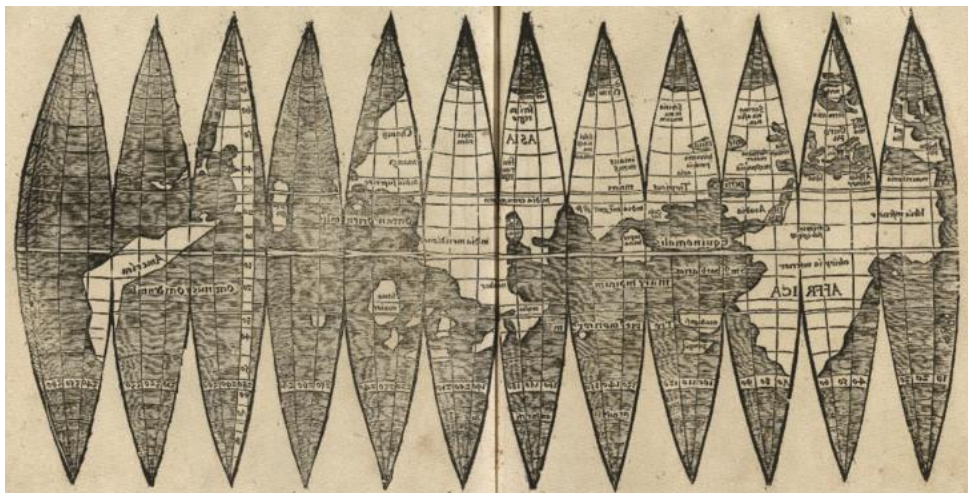
¹¹ ‘Recording a Ship’s Globe at Utrecht’s Centraal Museum’, Factum Foundation for Digital Technology in Preservation, geraadpleegd 17 januari 2024, <https://factumfoundation.org/news/recording-a-ships-globe-at-utrechts-centraal-museum/>; ‘Vernieuwde Collectiepresentatie Centraal Museum’. Persbericht Centraal Museum Utrecht.

Deel 1. De Wereldkaart en Constructie van de Scheepsglobe

Voordat er in zal worden gegaan op de reis van de Berkenrode en het herkomstonderzoek omtrent de Scheepsglobe, zal er in dit eerste deel aandacht worden besteed aan de uiterlijke kenmerken van de globe. Ten eerste zal er kort worden uitgelegd hoe achttiende-eeuwse globes in de meeste gevallen werden geconstrueerd. Vervolgens zal de constructie van de Scheepsglobe hiermee worden vergeleken om te onderstrepen waarom deze globe afwijkend is. Ten slotte zal de wereldkaart van de Scheepsglobe worden geanalyseerd op basis van een 3D-model dat in november 2023 door de Factum Foundation for Digital Technology in Preservation van de globe is gemaakt (afb. 1).

De constructie van achttiende-eeuwse globes

Achttiende-eeuwse globes werden normaliter volgens een vergelijkbare methode opgebouwd. Twee halve cirkelvormige kappen van papier en gips (papier-maché) werden aan elkaar genaaid of bevestigd met lijm. In de globe werd een zakje met lood geplakt om de globe te verzwaren. Vervolgens werden de metalen poolkappen op de globe bevestigd, waarna deze werd geprepareerd met een krijtlijmlaag. De wereldkaart werd op repen van papier ('globesegmenten') gedrukt door middel van gravures (afb. 5). De papieren globesegmenten werden geprepareerd met gelatine en verticaal op de globe gelijmd. Daarna werd de wereldkaart met de hand ingekleurd en werd de globe governist, waarna deze in de stoel geplaatst kon worden.¹²

Afb. 5. Een prent die illustreert hoe globesegmenten eruitzien (foto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Globe_Segment_Map.PNG, geraadpleegd 1 februari 2024).

¹² Elly Dekker, *Globes at Greenwich: A catalogue of the globes and armillary spheres in the National Maritime Museum Greenwich* (Oxford en Greenwich: Oxford University Press and the National Maritime Museum, 1999), 525; Sumira, *Globes: 400 years of Exploration*, 33.

Een groot gedeelte van deze informatie is afkomstig van Francien van Daalen: <https://www.paperconservation.nl/francienvandaalen.html>.

De constructie van de Scheepsglobe

De Scheepsglobe heeft een diameter van 76 centimeter, wat in vergelijking met andere globe afkomstig uit de Lage Landen bijzonder groot is.¹³ De globe rust in een stoel van hout met een zwarte en rode kleur en een metalen mechanisme aan de onderkant waarmee de globe kon worden gedraaid (afb. 6). Een houten horizonring en een metalen meridiaan (verticale ring) wikkelen zich rond de globe (afb. 1). De wereldkaart van de Scheepsglobe bestaat uit 36 globesegmenten. Opvallend genoeg is de wereldkaart met de hand getekend met bruine inkt en potlood (grafiet). Er is dus geen gebruik gemaakt van gegraveerde globesegmenten. Ook zijn zowel de globe zelf als de globesegmenten niet geprepareerd en is de globe ongevernist. Deze elementen onderscheiden de constructie van de Scheepsglobe van de meeste achttiende-eeuwse globes. De Scheepsglobe bevat anno 2024 beschadigingen veroorzaakt door roet (mogelijk door verlichting), vuil, water en reconstructies (afb. 7).¹⁴

Afb. 6. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: auteur, november 2023). De onderkant van de stoel.

¹³ Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 264-267.

¹⁴ Het grootste deel van deze informatie is ook afkomstig van restaurator Francien van Daalen. Francien heeft de globe gerestaureerd.

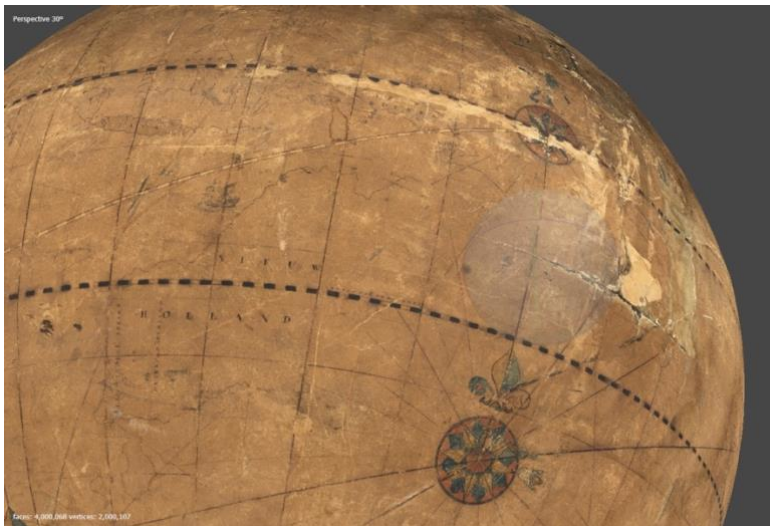

De wereldkaart van de Scheepsglobe

De Scheepsglobe bevat een kaart van de wereld waarin de geografische aanduidingen bijna uitsluitend in het Nederlands zijn opgenomen.¹⁵ Tijdens deze visuele analyse van de kaart van de Scheepsglobe zullen de zes elementen waaruit de wereldkaart bestaat worden besproken, te beginnen met de geografie (de aanduiding en benaming van gebieden). Vervolgens worden de lijnen op de globe, waaronder de route van de Berkenrode, de passerpunten, de inscripties, de windrozen en de decoraties (schepen en dieren) op de globe geanalyseerd.

Geografie

Aangezien de wereldkaart van de Scheepsglobe met de hand is getekend, is het opvallend dat de verhoudingen van de werelddelen verschilt van de gebruikelijke verhoudingen op hedendaagse wereldkaarten.¹⁶ Zuid-Amerika oogt in vergelijking met een hedendaagse wereldkaart bijvoorbeeld groot: het zuidelijke punt komt dichtbij de Zuidpool. De cartografie van de wereldkaart is gesimplificeerd. Veel namen van dorpen en steden zijn, afgezien van kustplaatsen, niet opgenomen. Er is eerder gefocust op de benamingen van regio's (afb. 8). Ook is de cartografie, bijvoorbeeld in Noord-Australië ('Nieuw-Holland'), niet erg accuraat (afb. 9). Meerdere regio's die rond 1731 al waren 'ontdekt' zijn niet opgenomen. Ook zitten er fouten in de wereldkaart. 'California' is bijvoorbeeld afgebeeld als een eiland.¹⁷

Afb. 9. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). Een detail van Australië (Nieuw-Holland).

¹⁵ Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 266.

¹⁶ Een voorbeeld van zo'n wereldkaart die anno 2024 als accuraat wordt beschouwd:

<https://maps.lib.utexas.edu/maps/world.html>.

¹⁷ Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 266.

Lijnen

Zoals eerder benoemd bestaat de wereldkaart van de Scheepsglobe uit 36 globesegmenten. Ieder globesegment bevat een verticale lijn in grafiet die het segment in twee gelijke stroken verdeelt. Op sommige plaatsen zijn de graden bij de globesegmenten aangegeven. Ieder globesegment representeert 10 graden. Samen zijn de globesegmenten 360 graden. In grafiet zijn naast deze verticale lijnen ook horizontale lijnen op de globe aangebracht met een gelijke afstand tussen iedere lijn. Ook bevat de globe diagonale lijnen die afkomstig zijn uit windrozen. Gezamenlijk vormen deze lijnen een grit dat mogelijk is gebruikt om afstanden tussen bepaalde gebieden op de globe te meten (afb 10). Zo konden de gebieden zo accuraat mogelijk ten opzichte van elkaar worden geplaatst.

In dezelfde dunne lijn van grafiet zijn ook de poolcirkels aangegeven. De Zuidpool bestaat uit twee lijnen die zich parallel om de globe wikkelen. Daarnaast staat in grafiet 'CIRCULUS ANTARCTICA' geschreven (afb. 11, pijl). Het land van de Zuidpool is niet op de globe afgebeeld, de cirkels dienen als een symbolische verbeelding van de zuidelijke poolcirkel. Rondom zowel de noordelijke als de zuidelijke metalen poolkap wikkelt zich een cirkel van grafiet (afb 11, pijl 2).

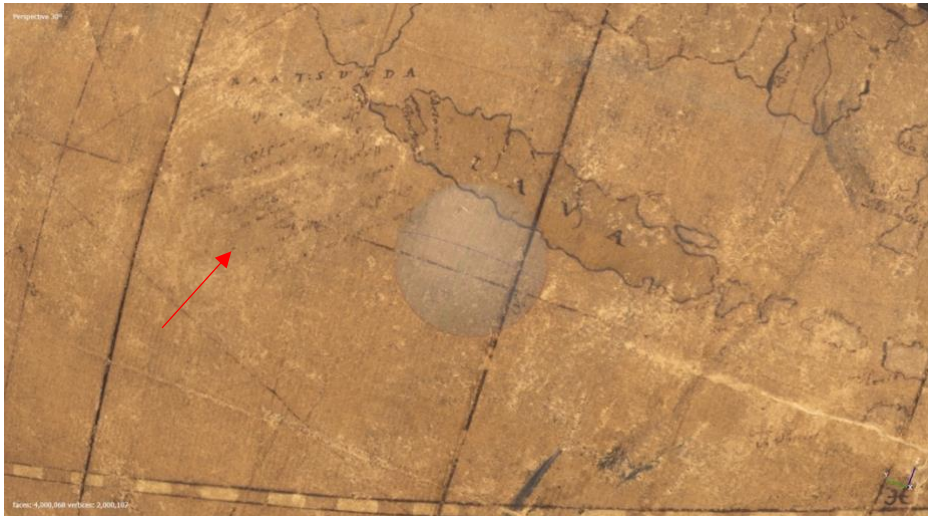
Naast de dunne lijnen in grafiet bevat de wereldkaart drie dikkere zwarte stippellijnen: de evenaar, daarboven de Steenbokskeerkring en onder de evenaar de Kreeftskeerkring (afb. 12, pijlen). Naast de Steenbokskeerkring is in grafiet 'TROPISCHE CAPRICORNI' genoteerd, naast de Kreeftskeerkring staat 'TROPISCHE CANCRE'. Een witte stippellijn beweegt zich diagonaal tussen de Steenboks- en Kreeftskeerkring. Deze lijn representeert de 'ecliptica' (afb. 13, pijl 1). Naast ecliptica zijn de twaalf symbolen van de dierenriem getekend in grafiet (afb. 13, pijl 2). De ecliptica is de schijnbare route die de zon ieder jaar tussen de twaalf sterren aflegt, waarbij de zon een complete rondgang langs alle twaalf de sterrenbeelden maakt.¹⁸ De ecliptica kruist zowel de Steenbokskeerkring als de Kreeftskeerkring op de globe. Naast het kruispunt van de ecliptica met de Kreeftskeerkring is in grafiet het symbool van de Kreeft getekend.

De laatste lijn op deze globe is een dunne zwarte stippellijn die de reis van de Berkenrode van 13 oktober 1731 tot 18 juni 1732 representeert. Iedere vijfde dag van de reis is door middel van een omcirkelde stip met daarnaast de datum, bijvoorbeeld 'Den 30 November' (afb. 14, pijl 1), gemarkeerd. De stippellijn start bij 'Straat Sunda' in Batavia en vertrekt

---

¹⁸ Jongerenwerkgroep voor Sterrenkunde, 'Ecliptica', Sterrenkunde in Nederland, <https://www.sterrenkunde.nl/index/encyclopedie/ecliptic.html>, geraadpleegd 1 februari 2024; Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 266.

zuidwaarts door de Indische Oceaan ('Indische Zee') richting de Steenbokskeerkring. De route van de Berkenrode en de Steenbokskeerkring kruisen (afb. 15). Langs de oostkust van Afrika loopt de route van de Berkenrode richting Kaap de Goede Hoop (afb. 14, pijl 2). Vlak voordat de lijn op Kaap de Goede Hoop arriveert, staat ernaast 'Den 24' genoteerd (afb. 14, pijl 1). De reis zou op 28 december 1731 zijn gearriveerd op Kaap de Goede Hoop. Het lijkt erop dat de data naast de route van de Berkenrode op de globe bij benadering kloppen.¹⁹ De stippellijn is ter hoogte van de overgang tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Atlantische Oceaan, tussen de oostkust van Zuid-Amerika en de westkust van Afrika, niet meer zichtbaar (afb. 16).

Afb. 15. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). Start van de route van de Berkenrode bij Straat Sunda. Pijl: inscriptie bij Batavia.

Passerpunten

Een visuele analyse van het oppervlak van de *Scheepsglobe* wijst uit dat er tijdens het maakproces gebruik is gemaakt van passerpunten (afb. 14, pijl 3).²⁰ Mogelijk is een passer gebruikt om afstanden te meten, waarna de passerpunten zijn verbonden met een lijn. Dit lijkt bijvoorbeeld bij de route van de Berkenrode de werkwijze van de maker van de *Scheepsglobe* te zijn geweest. De passerpunten ter hoogte van Groot-Brittannië lijken uit te wijzen dat de Berkenrode, volgens de maker van de wereldkaart van de *Scheepsglobe*, via de English Channel naar Texel is gevaren (afb. 23).

¹⁹ Bruijn, Gaastra en Schöffer, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303; Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 267; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 57; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 284.

²⁰ De passerpunten zijn beter te zien in een 3D model dat in 2023-2024 is gemaakt door de Factum Foundation for Digital Technology in Preservation. Tijdens het schrijven van dit proces is dit model nog niet toegankelijk, dus is er gebruik gemaakt van een visuele analyse op basis van de globe zelf en een eerder model van de Factum Foundation.

Inscripties

De Scheepsglobe bevat twee langere inscripties die met grafiet op de globe zijn geschreven. De eerste inscriptie bevindt zich bij Straat Sunda, tussen Java en Sumatra (afb. 15, pijl). De tekst is anno 2024 moeilijk te lezen, maar archivaris Samuel Muller (1848-1922) heeft deze in 1878 overgenomen: “Den maaker en Schrijver deses sijn van Batavie vertrekken naar Amsterdam met Het Schip Berkenrooden den 18 October en waaren... In het Jaar 1731.”²¹ De tweede langere inscriptie bevindt zich bij Kaap de Goede Hoop (‘Cape de Hoop’, afb. 14 pijl 4). Anno 2024 is nog te lezen: “Inwaarts om 25... op De Rede...” In 1984 las professor en curator Peter van der Krogt: “Het schip arriveerde... op 18...”²² Mogelijk leest deze inscriptie dat de Berkenrode op 15 of 18 december arriveerde op de Rede Kaap van de Goede Hoop, een ankerplaats van de VOC. In werkelijkheid arriveerde de Berkenrode op 28 december 1731 op Kaap de Goede Hoop, waar de vloot zes dagen is gebleven.²³ De inscriptie is grotendeels weggevaagd, dus het is niet ondenkbaar dat er in de inscriptie ‘28 december’ staat.

Windrozen

Op de wereldkaart van de Scheepsglobe zijn elf windrozen terug te vinden (afb. 17). Een windroos is een symbool dat de windrichtingen (noord, oost, zuid en west) aangeeft. Windrozen worden vaker op achttiende-eeuwse kompassen gemaakt in de Lage Landen afgebeeld.²⁴ Op de wereldkaart van de Scheepsglobe zijn de windrozen in een cirkel geplaatst waardoor ze een gelijkenis met een kompas vertonen. De gelijkenissen tussen de windrozen en kompassen wordt versterkt door de fleur de lis decoraties die aan iedere windroos zijn toegevoegd (afb 17, pijl). Ook de fleur de lis is op meerdere achttiende-eeuwse kompassen gemaakt in de Lage Landen terug te vinden.²⁵

Alle windrozen bevatten de kleuren wit, blauw en rood. Alle windrozen bestaan uit een passerpunt met daaromheen een ster met zestien hoeken (afb. 17). Uit de punten van de sterren

---

²¹ Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1878, 57.

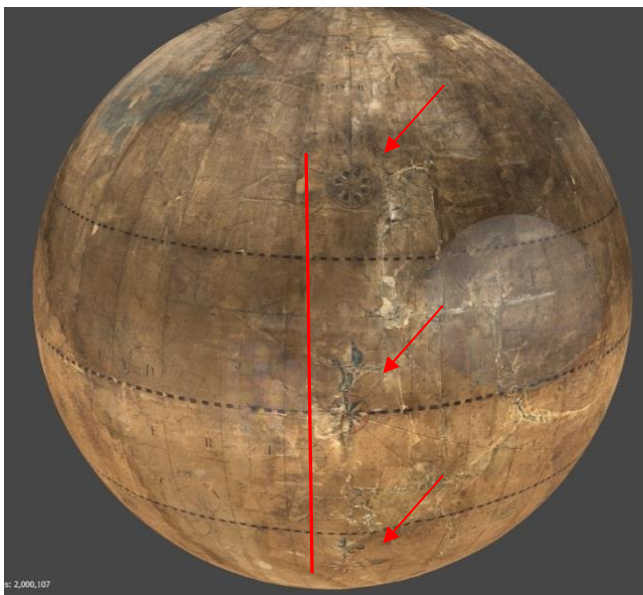
²² Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 266.

²³ Bruijn, Gaastra en Schöffner, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303; Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 267; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 57; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 284.

²⁴ Karel Davids, *Zeewezen en wetenschap: De wetenschap en de ontwikkeling van navigatietechniek in Nederland tussen 1585 en 1815* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1986), 68 en 198-199.

²⁵ ‘Azimuth Compass, Johannes van Keulen (I), Amsterdam, c. 1750’, Rijksmuseum Amsterdam, accessed 7 January 2024, <https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/NG-MC-872/catalogue-entry?pdfView=False>; E. O. Van Keulen, W. F. J. Mörzer Bruyns en E. K. Spits, *In de Gekroonde Lootsman: Het Kaarten-, Boekuitgevers en Instrumentenmakershuis Van Keulen te Amsterdam, 1680-1885* (Utrecht, HES Uitgevers, 1989): 68.

springen zestien diagonale lijnen van grafiet. Alle windrozen lijken op elkaar, maar iedere windroos heeft een ander ontwerp. Het noordelijk halfrond van de Scheepsglobe bevat twee windrozen. Op de evenaar zijn er vier geplaatst met een gelijke afstand tussen iedere windroos. Het zuidelijk halfrond bevat vijf windrozen, waarvan er twee een verticale lijn vormen van drie rozen: één op het zuidelijk halfrond, één op de evenaar en één op het noordelijk halfrond. De eerste verticale lijn van drie windrozen loopt tussen de oostkust van Zuid-Amerika en de westkust van Afrika door de Atlantisch Oceaan en eindigt in de Noordzee ('Noortzee') tussen de oostkust van Noord-Amerika en de westkust van Europa (afb. 18). De tweede verticale lijn van drie windrozen loopt van de oostkust van Australië ('Nieuw Holland') door de Zuidelijke Stille Oceaan ('De Grootte Uitgestrekte Oceaan') naar de oostkust van Rusland en China ('Tartarije' of 'T Groot Magtig Rijk vanden Grootte Mogol', afb. 19). Eén andere windroos op het Zuidelijk halfrond vormt een verticale lijn met een windroos op de evenaar in de Indische Oceaan ('Indische Zee') tussen de oostkust van Afrika en de westkust van Azië (afb. 20). De laatste twee windrozen op het zuidelijk halfrond lijken min of meer willekeurig geplaatst: ze vormen geen verticale lijn met hoger geplaatste windrozen (afb. 20, witte pijl en afb. 21, witte pijl).

Afb. 18. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). De eerste lijn van drie verticale windrozen tussen Afrika en Amerika.

Decoraties

Op de wereldkaart van de Scheepsglobe zijn twee soorten decoraties aangebracht, namelijk schepen en dieren. De schepen zijn met grafiet op de globe getekend en lijken voornamelijk langs de route van de Berkenrode te zijn geconcentreerd (afb. 8, pijl). De dieren bevinden zich,

Deel 2. De Reis van de Berkenrode en De Scheepsglobe als Memento van de Reis

In het tweede deel van dit verslag zal ten eerste het schip de Berkenrode, dat wil zeggen de kenmerken van het schip en de reizen die het heeft gemaakt, worden besproken. Daarna zullen de bekende feiten omtrent de reis van de Berkenrode van Batavia naar Texel worden overwogen. Vervolgens zal er een hypothese worden geopperd dat de Scheepsglobe kan worden beschouwd als een memento voor deze reis. Hier zal in deel drie van dit verslag verder op worden ingegaan.

Het Schip De Berkenrode en de VOC

Het schip de Berkenrode, ook wel de Berkenroode, werd in 1723 gebouwd op de VOC-werf in Amsterdam. Het schip is in 1724 in gebruik genomen en was eigendom van het Amsterdamse hoofdkantoor van de VOC. Het is naar het buitengebied Berkenrode (Heemstede) van de burgemeester van Amsterdam en bewindhebber van de VOC Jan Trip vernoemd.²⁶ De Berkenrode is tussen 1723 en 1740 gebruikt voor vijftien reizen van maximaal een jaar tussen Texel en Batavia en Texel en Ceylon (tabel 1).²⁷ In het dorp Oudeschild in Texel was de ‘Reede van Texel’ gelegen, dat sinds de vijftiende eeuw tot het faillissement van de VOC in 1799 de belangrijkste ankerplaats was van de VOC in de Lage Landen.²⁸ Dit is de reden dat ook de Berkenrode vertrok vanaf Texel. Batavia, de hoofdstad van Nederlands- Indië, diende als een centraal handelspunt van de VOC in Azië.²⁹ Ceylon (tegenwoordig Sri Lanka) is van 1658 tot 1796, bijna anderhalve eeuw, grotendeels in bezit geweest van de VOC. De VOC won er voornamelijk kaneel in en schroomde niet om de lokale bevolking hiervoor in te zetten.³⁰ Tijdens elk van de vijftien reizen van de Berkenrode stond de vloot onder leiding van een andere Amsterdamse kapitein, met uitzondering van twee kapiteins (Gerrit Klinkhamer en Jurriaan Popta) die twee reizen hebben geleid. De laatste reis maakte de Berkenrode in 1740 van Texel naar Ceylon, waarna het schip in 1744 is afgelegd te Batavia.³¹

---

²⁶ Kossmann en Molhuysen, *Nieuw Nederlansch Biografisch Woordenboek Deel 10*, 1058;

NA, Inventaris van de collectie aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, 1.11.01.01, inv. nr. 551.

²⁷ NA, Inventaris van de collectie aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, 1.11.01.01, inv. nr. 551.

²⁸ ‘De Reede van Texel’, Museum Kaap Skil: Texel in de Wereldzeeën, geraadpleegd 19 januari 2024, <https://kaapskil.nl/de-reede-van-texel/>.

²⁹ Alicia Schrikker, “Caught between empires: VOC families in Sri Lanka after the British take-over, 1806-1808,” *Annales de Démographie Historique* 122(2011)2: 127, <https://www.jstor.org/stable/26251301> (geraadpleegd 19 januari 2024).

³⁰ Schrikker, “Caught between empires,” 130.

³¹ NA, Inventaris van de collectie aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, 1.11.01.01, inv. nr. 551.

Zoals eerder benoemd was de Berkenrode een spiegelretourschip, het grootste en meest gebouwde type goederenschip dat werd gebruikt door de VOC (afb. 2). Om zoveel mogelijk goederen te kunnen verplaatsen waren spiegelretourschepen onderdeks erg groot.³² De waterverplaatsing, oftewel het gewicht, van de Berkenrode was 1.150 ton, dat wil zeggen ongeveer 1.150.000 kilo.³³

Bestemming	Data	Schipper (leider van de vloot)
Texel – Batavia	10/02/1724 – 30/08/1724	Jan van der Heiden
Batavia – Texel	04/12/1724 – 24/07/1725	Pieter Scherf
Texel – Batavia	15/01/1726 – 30/07/1726	David Brouwer
Batavia – Texel	06/12/1726 – 12/07/1727	Isaac de Haan
Texel – Batavia	02/01/1728 – 17/04/1729	Tijmen Mol
Ceylon – Texel	19/12/1729 – 21/07/1730	Lodewijk Verburg
Texel – Batavia	29/12/1730 – 04/07/1731	Jurriaan Popta
Batavia – Texel	13/10/1731 – 18/06/1732	Jurriaan Popta
Texel – Batavia	05/11/1732 – 01/06/1733	Daniel Overbeek
Ceylon – Texel	22/12/1733 – 14/08/1734	Gerrit Klinkhamer
Texel – Batavia	25/02/1735 – 13/09/1735	Gerrit Klinkhamer
Batavia – Texel	28/10/1735 – 21/07/1736	Anthonie Guldeman
Texel – Batavia	17/10/1737 – 30/04/1738	Hendrik van Beek
Ceylon – Texel	05/01/1739 – 08/07/1739	Joris van Kleef
Texel – Ceylon	08/01/1740 – 19/08/1740	Pieter Scherf

Tabel 1. Reizen die de Berkenrode heeft afgelegd sinds het schip is gemaakt in 1723 en is afgelegd in 1744.

De reis van De Berkenrode van Batavia naar Texel (1731-1732)

Zoals eerder benoemd was de reis van Batavia naar Texel een ‘terugweg’ naar Texel. De Berkenrode was in december 1730 vertrokken vanaf Texel naar Batavia en was bijna drie maanden in Batavia verbleven toen de vloot op 13 oktober 1731 naar Texel vertrok. Op 28 december 1731 arriveerde de Berkenrode op Kaap de Goede Hoop, waar de vloot zes dagen is gebleven. Op 2 januari 1732 is de terugvaart naar Texel gestart, waar de Berkenrode op 18 juni 1732 arriveerde.³⁴ In totaal is de vloot acht maanden en vijf dagen onderweg geweest. Tijdens de reis was Jurriaan Popta kapitein. Dat wil zeggen dat hij de leiding had over de hele vloot. Isaak Hage (1696-1768) was de commandeur van deze terugvaart. Hij had de leiding over de

³² ‘Over het schip: VOC-schip Amsterdam’, Het Scheepvaartmuseum Amsterdam, geraadpleegd 19 januari 2024, <https://www.hetscheepvaartmuseum.nl/doen/de-schepen/voc-schip-amsterdam/over-het-schip>.

³³ Bruijn, Gaastra en Schöffner, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303.

³⁴ Bruijn, Gaastra en Schöffner, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 284; Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands*, 267; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 57.

24 soldaten aan boord.³⁵ Onderweg van Batavia naar Texel had de Berkenrode 161 bemanningsleden en zes passagiers aan boord.³⁶ Ter illustratie van de route die de Berkenrode van Batavia, via Kaap de Goede Hoop, naar Texel heeft afgelegd, zie afbeelding 23. Het is onbekend welke goederen de Berkenrode vervoerde aangezien er geen inventarislijsten zijn overgeleverd.

Afb. 23. U. S. Central Intelligence Agency, *Physical map of the world 2015*, 2015, The Perry-Castañena Library Map Collection University of Texas Library (foto: <https://maps.lib.utexas.edu/maps/world.html>, geraadpleegd 21 januari 2024). Een grove reconstructie van de route van de terugreis van de Berkenrode van Texel naar Batavia. Het is niet bekend of de vloot ‘achterom’ is gegaan, dat wil zeggen om het Verenigd Koninkrijk heen of door de English Channel, daarom zijn beide routes aangegeven. De passerpunten op de globe lijken aan te geven dat de maker van de globe in de veronderstelling was dat de vloot door de English Channel is gevaren (zie deel 1, ‘passerpunten’).

De Scheepsglobe als memento van de reis van de Berkenrode van Batavia naar Texel (1731-1732)

Tussen 1874 en 1918 was er bij het Utrechts stadsarchief een archivaris genaamd Samuel Muller (1848-1922) werkzaam (afb. 24). De heer Muller werkte ook voor het Utrechts Stedelijke Museum van Oudheden, wat in 1921 naar zijn initiatief het Centraal Museum Utrecht werd.³⁷ In 1878 schreef de heer Muller over de Scheepsglobe in een Catalogus van het Museum van Oudheden, waarbij hij de inscriptie op de globe, die anno 2024 niet meer leesbaar is,

³⁵ Bruijn, Gaastra en Schöffner, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303; Nationaal Archief, Den Haag, VOC Archief, nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 5933, VOC: Opvarenden, Voornaam opvarende: Jurriaan, 1699-1794.

³⁶ Bruijn, Gaastra en Schöffner, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303.

³⁷ Klaas Heeringa, W. C. Schuylenburg en C. W. Wagenaar, *Jaarboekje van “Oud Utrecht”: Vereeniging tot Beoefening en tot Verspreiding van de Kennis der Geschiedenis van Utrecht en Omstreken* (Utrecht: De Vereeniging Utrecht, 1924), 21-27.

overnam: “Den maaker en Schrijver deses sijn van Batavie vertrekken naar Amsterdam met Het Schip Berkenrooden den 18 October en waaren... In het Jaar 1731.”³⁸ Uit deze aantekening van de heer Muller kan worden opgemaakt dat de maker van de Scheepsglobe aan boord is geweest van de Berkenrode tijdens de terugreis van Batavia naar Texel. In 1904 schreef Muller opnieuw over de globe in een andere catalogus van het Museum van Oudheden, waarbij hij de volgende aantekening toevoegde: “Bij wijze van een afscheidtsreeden voor zijn vertrek als adsitent, met het schip Oud Berken Roede”.³⁹ Al gaat dit over de Oud Berkenrode, een ander schip dan de Berkenrode, deze toevoeging van Muller kan erop wijzen dat de Scheepsglobe is gemaakt als momento van de reis van de Berkenrode. Dit zou ook verklaren waarom de globe met de hand getekend en ongevernist is. Mogelijk was het doel met de globe om er ook andere reizen op vast te leggen. In 1984 onderzocht een professor en curator met een expertise in cartografie genaamd Peter van der Krogt (Delft, 1956) de Scheepsglobe. De heer Van der Krogt opperde één mogelijke maker en eigenaar van de globe.⁴⁰ Deel drie van dit verslag bevat een herkomstonderzoek naar de globe, waarbij deze mogelijke eigenaar zal worden overwogen.

Afb. 24. Portret van Dr. Mr. Muller Fz., zwart-wit foto gedrukt op papier (foto: Jaarboekje van “Oud Utrecht” 1924 <https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mizig=435&miadt=39&miaet=185&micode=Oud-Utrecht&minr=55865714&miview=ldt&mialg=55865714>, geraadpleegd 22 januari 2024).

---

³⁸ Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1878, 57.

³⁹ *Ibid.*, 284.

⁴⁰ Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands* (Utrecht: HES Uitgevers, 1984), 267.

Deel 3. De Herkomst van de Scheepsglobe

Niet enkel de vloot van de Berkenrode, ook de Scheepsglobe heeft een route afgelegd. Hoewel de globe waarschijnlijk niet als navigatiehulpmiddel aan boord heeft gediend, de wereldkaart was hiervoor te primitief en de globe is te groot, is de Scheepsglobe meermaals verplaatst en van eigenaar veranderd.⁴¹ De globe is op enig moment op de zolder van de sacristie van de Dom terechtgekomen, waar deze in 1878 is gevonden.⁴² Na 1878 is de globe in bruikleen gegeven aan het Stedelijk Museum voor Oudheden (het huidige Centraal Museum), waar deze tussen 1878 en 1912 tentoon werd gesteld in één van de stijklamers van Samuel Muller.⁴³ Sinds 1961 is de Scheepsglobe als schenking in de vaste collectie van het Centraal Museum.

De vragen omtrent de herkomst van de Scheepsglobe stammen van vóór het jaar 1878, toen de globe op de zolder van de sacristie van de Dom werd aangetroffen. In dit deel van dit verslag zullen eerst de feiten en hypothesen afkomstig van Samuel Muller en Peter van der Krogt omtrent de herkomst van de globe worden besproken. Vervolgens zal de mogelijke maker en eigenaar van de Scheepsglobe worden overwogen, waarbij er aandacht zal worden besteed aan diens functie bij de VOC, familie en relaties met de Utrechtse Protestantse kerkgemeenschap.

Feiten en hypothesen van Muller en Van der Krogt omtrent de herkomst van de Scheepsglobe Zoals in deel twee van dit verslag besproken, nam Samuel Muller de inscriptie op de globe ter hoogte van de ‘Straat Soenda’ over die in 2024 niet meer leesbaar is: “Den maaker en Schrijver deses zijn van Batavie vertrekken naar Amsterdam met Het Schip Berkenrooden den 18 October en waaren... In het Jaar 1731 (afb. 25, pijl).”⁴⁴ Uit deze inscriptie kan worden opgemaakt dat de maker van de Scheepsglobe aan boord van de Berkenrode is geweest tijdens de reis van Batavia naar Texel. Ook concludeerde de heer Muller dat de Scheepsglobe mogelijk is gemaakt als momento van deze reis, wat zou verklaren waarom de globe ongevernist is, aangezien er mogelijk nog andere reizen aan toegevoegd zouden worden. Peter van der Krogt opperde in 1984 één maker en eigenaar van de globe, namelijk Jan Cornelis van Sorgen (?-1768), de voormalige Baas van eiland Onrust (huidig Pulau Kapal of Pulau Onrust bij de kust van Jakarta,

---

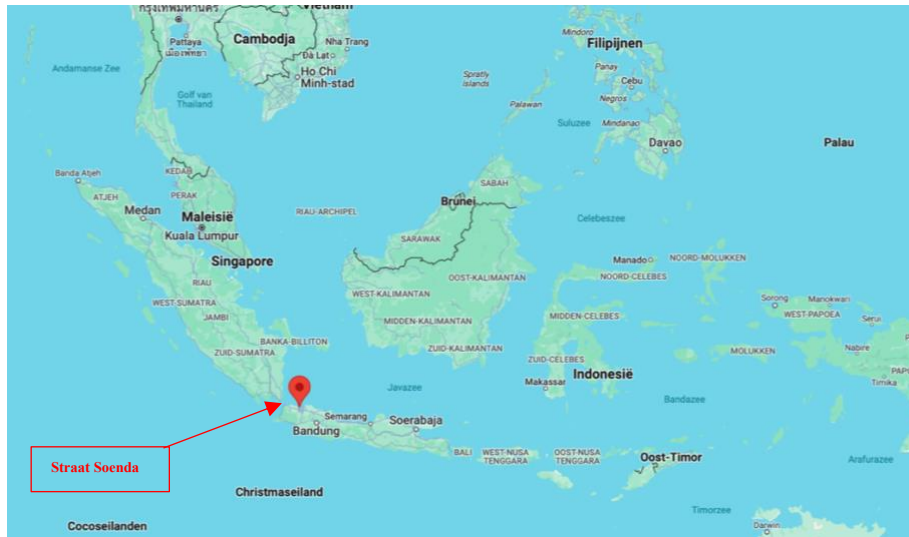
⁴¹ Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands* (Utrecht: HES Uitgevers, 1984), 267.

⁴² Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1878, 57; Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1904, 284.

⁴³ ‘Geschiedenis van het Centraal Museum’, website Centraal Museum Utrecht; Prins, “Stijklamers in Utrecht,” 274.

⁴⁴ Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1878, 57.

afb. 25, pin).⁴⁵ Volgens Van der Krogt bevond Cornelis zich aan boord van de Berkenrode met zijn vrouw, twee van zijn kinderen, zijn schoonmoeder en een aantal leden van zijn bedienend personeel.⁴⁶

Afb. 25. De locaties van Pulau Kapal of Pulau Onrust en Straat Soenda (afbeelding: Google Maps, https://www.google.com/maps/place/Pulau+Kapal/@3.4499999,117.4,15z/data=!3m1!4b1!4m6!3m5!1s0x32140fb63574031b:0x679dae1ac6bef88a!8m2!3d3.4514d117.4!16s%2Fg%2F11b_00hycp?entry=tu, geraadpleegd 25 januari 2024).

Cornelis van Sorgen als de Mogelijke Maker en Eigenaar van de Scheepsglobe

Peter van der Krogt gaf in 1984 een aantal argumenten om zijn hypothese dat Jan Cornelis van Sorgen de eigenaar en maker van de Scheepsglobe is geweest te ondersteunen. Ten eerste was Cornelis aan boord van de Berkenrode, daarnaast had hij een functie bij de VOC (hij was de voormalige Baas van het eiland Onrust) en ten slotte hadden zijn zoons Adrianus van Sorgen (circa 1728-?) en David van Sorgen (1737-1812) kerkelijke ambten in Utrecht. Dit zou volgens Van der Krogt de vindplaats van de globe op de zolder van de sacristie van De Dom kunnen verklaren.⁴⁷

Archiefonderzoek door Bruijn, Gaastra en Schöffers in de VOC archieven van het Nationaal Archief in Den Haag wees uit dat er zes passagiers aan boord van de Berkenrode waren op de terugweg van Batavia naar Texel.⁴⁸ Van der Krogt constateerde dat Cornelis aan boord was als passagier.⁴⁹ Hoewel Cornelis' naam niet in de opvarendenlijst van de Berkenrode is genoemd, is deze wel terug te vinden in een lijst genaamd: 'Lijste van 10: Scheepen, welke

⁴⁵ Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: retroacta doop trouw- en begraafregisters, nummer toegang 711, inventarisnummer 136, Begraafinschrijving Jan Cornelis van Sorgen, 17-7-1768; Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands* (Utrecht: HES Uitgevers, 1984), 267.

⁴⁶ Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands* (Utrecht: HES Uitgevers, 1984), 267.

⁴⁷ Ibid., 267.

⁴⁸ Bruijn, Gaastra en Schöffers, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303.

⁴⁹ Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands* (Utrecht: HES Uitgevers, 1984), 267.

naar het vaderland over Cabo De Goede Hoop onder de vlagge van den commandeur Isaac Hage staan te verstercken. Waar bij aangetoond werden schippers, boekhouders en krante bezoeckers, mitsgaders: passagiers, die met ieder van den ... overvaren, namendlijk.’ In deze lijst staat het volgende over de Berkenrode: ‘Het Schip Berkenroode. Jurriaan Popta schipper, Pieter Coster boekhouder, Jacob van Wielick krantbezoeker. Den gewesen baas op het eijland onrust van Sorgen, zijns huijs vrouw Eva van Sorgen en twee kinderen met namen Adrianus en Magdalena. De weduwe van den baas, overscheepte timmerlieden op de Equipagie werf, David de Sitter, Magdalena van Mekerem, alle in de cajuijt den geweesen eerste meester knegt over de skeepstimmerlieden ten eijlande onrust Jacob Pruijs, in de ... stabels camer. Den van ... Schepenen deser stede bij appointen geconde... Adam Rooick, ..., naar Nederland overgevoerd, en gedurende de teijde tot scheeps dienst ge emploijeert tewerden.’⁵⁰

Met andere woorden, Cornelis van Sorgen, Baas op het eiland Onrust, blijkt, in lijn met Van der Krogt's constatering, aan boord van de Berkenrode te zijn geweest toen Isaac Hage commandeur was. Aangezien Hage enkel commandeur was op de terugreis van de Berkenrode van Batavia naar Texel, is het correct dat Cornelis zich aan boord van de reis van de Berkenrode bevond die op de Scheepsglobe is weergegeven.⁵¹

Wat betreft Cornelis' functie bij de VOC is bekend dat hij als ondermeester medische zorg verleende aan boord.⁵² Hij arriveerde in 1712 in Indië als timmerman. Twee jaar later werd hij ‘Javaansch commandeur der timmerlieden’ op eiland Onrust, zoals Van der Krogt constateerde. Sinds 1615 was op eiland Onrust een volledig uitgeruste onderhoud- en reparatiewerf gevestigd om schepen te herstellen voor toekomstige reizen (afb. 7, pin). De zware werkzaamheden werden uitgevoerd door timmerlieden en/of tot slaaf gemaakten die in een ‘slavenhuis’ op Onrust verbleven. Cornelis is minimaal tot 1729 ‘baas opzichter eiland Onrust’ gebleven. Tijdens een korte opstand van de timmerlieden, die hard moesten werken voor weinig geld, in 1723, was Cornelis de baas van Onrust. Cornelis ‘adopteerde’ in zijn

---

⁵⁰ Deze transcriptie is met behulp van Dr. Daantje Meuwissen, Universiteit Utrecht, tot stand gekomen.

‘Mitsgaders’ betekent ‘bovendien’, ‘appointen’ lijkt ‘aanstellen’ te betekenen.

⁵¹ Bruijn, Gaastra en Schöffner, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303; Nationaal Archief, Den Haag, VOC Archief, nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 5933, VOC: Opvarenden, Voornaam opvarende: Jurriaan, 1699-1794.

⁵² Nationaal Archief, Den Haag, VOC Archief, nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 13053, VOC: Opvarenden, Voornaam opvarende: Cornelis, 1699-1794.

periode als baas opzichter eiland Onrust minimaal vier ‘huisinboorlingen’, dat wil zeggen tot slaaf gemaakte Indonesische mensen.⁵³ In 1753 trad Cornelis uit dienst bij de VOC.⁵⁴

Van der Krogt benoemde dat Cornelis van Sorgen aan boord was van de Berkenrode met zijn vrouw, twee van zijn kinderen, zijn schoonmoeder en een aantal leden van zijn bedienend personeel.⁵⁵ Het eerdergenoemde getranscribeerde archiefstuk van de VOC (de ‘Lijste van 10 Scheepen’) wees uit dat Cornelis, zijn vrouw Eva, twee van hun kinderen genaamd Adrianus en Magdalena en Eva’s moeder (Magdalena van Mekerens, weduwe van David de Sitter) inderdaad aan boord waren. Van der Krogt stelde ook dat er leden van Cornelis’ personeel mee waren. Dit zouden de ‘overscheepte timmerlieden op de Equipagie werf’ kunnen zijn. De Equipagewerf was namelijk, net als eiland Onrust, een werf waar scheepstimmerlieden aan de VOC schepen werkten. De ‘Equipagie werf’ bevond zich in Batavia (afb. 5 en afb. 26).⁵⁶ Echter was niet Cornelis, maar zijn overleden schoonvader David de Sitter, sinds 1714 ‘baas der timmerlieden’ op de Equipagewerf te Batavia. Ook David ‘adopteerde’ hier tot slaaf gemaakte mensen.⁵⁷ Als dit ‘het bedienend personeel’ was dat mee was aan boord waren deze personen mogelijk niet onderdeel van Cornelis’ personeel, zoals Van der Krogt constateerde, maar van zijn schoonmoeder Magdalena’s ‘bedienden’.

Afb. 26. Isaac de Graaff, *Plattegrondt van de Gebouwen op de Equipagie-werf tot Batavia*, circa 1695, kaart van gekleurd en zwart potlood op papier, 53 x 74,5 x cm., Nationaal Archief, Den Haag, nummer VEL1227 (foto: <https://www.atlasofmutualheritage.nl/nl/page/3424/plattegrond-van-de-gebouwen-op-de-equipage-werf-van-batavia>).

⁵³ Bureau der Redactie en Administratie, *Nederland's Patriciaat*, 4^e jaargang ('s Gravenhage: Centraal Bureau voor Genealogie en Heraldiek, 1913), 368; Lodewijk T. Wagenaar, “Boenga van Johor: My forced journey from Batavia to the Cape of Good Hope,” in *Being a Slave*, red. Alicia Schrikker en Nira Wickramasighe (Leiden: Leiden University Press, 2020), 144; NA, VOC Archief, 1.04.02, inv. nr 13053; ‘De repartiewerf op Onrust en Kuiper,’ VOC site, geraadpleegd 28 januari 2014, <https://www.vocsite.nl/geschiedenis/handelsposten/onrust/>.

⁵⁴ NA, VOC Archief, 1.04.02, inv. nr. 13053.

⁵⁵ Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands* 267.

⁵⁶ Bureau der Redactie en Administratie, *Nederland's Patriciaat*, 368; NA, VOC Archief, 1.04.02, inv.nr. 2171.

⁵⁷ Bureau der Redactie en Administratie, *Nederland's Patriciaat*, 368.

Daarnaast benadrukte Van der Krogt de relaties tussen Cornelis' familie en de kerk. Uit archiefmateriaal van het Utrechts Archief bleek dat Cornelis lid was van de Nederduits gereformeerde kerk (later de Nederlands-Hervormde kerk).⁵⁸ Ook zijn zoon Adrianus was 'Nederduits-gereformeerd gezind', evenals zijn zoon David.⁵⁹ Adrianus was burgemeester van Wesel en had een kerkelijke ambt in Utrecht, namelijk 'canonicq van den capittule St. Pieters te Utrecht'.⁶⁰ Adrianus was kanunnik, lid van het kapittel St. Pieter, een Protestante kerk.⁶¹ De St. Pieter was onderdeel van 'de deken van de Dom'.⁶² Ook de Dom was vanaf 1581 een Protestante kerk.⁶³ David was advocaat voor het hof van Utrecht.⁶⁴ Het Nederlands Patriciaat, een boekenreeks met families uit de hogere burgerij, wijst uit dat ook David een kerkelijke ambt had. Hij was werkzaam in het hospitaal van het St. Catharina Convent, anno 2024 het Museum Catharijneconvent maar gedurende Davids leven nog een protestante kerk.⁶⁵ Samenvattend zijn, in lijn met de constatering van Van der Krogt, de banden tussen Cornelis, zijn twee zoons en de Protestante kerkgemeenschap in Utrecht duidelijk. Het is niet ondenkbaar dat de Scheepsglobe na Cornelis' dood in 1768 in bezit is gekomen van (één van) zijn twee zoons, waarna de globe via de Protestante Utrechtse kerkgemeenschap 20 jaar na Cornelis' dood, in 1787, op de zolder van de sacristie van de Dom is aangetroffen.⁶⁶

---

⁵⁸ UA, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: retroacta doop trouw- en begraafregisters, 711, inv.nr. 136; Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, inventarisnummer 1843, Overdracht van een obligatie van f.500-0-0 ten laste van 't gemene land van Holland en West-Friesland, 10-03-1764.

⁵⁹ Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: retroacta doop trouw- en begraafregisters, nummer toegang 711, inventarisnummer 16, Utrecht Nederlands Hervormde Dopen, 1769-1783; Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: retroacta doop trouw- en begraafregisters, nummer toegang 711, inventarisnummer 104, Trouwinschrijving Adrianus van Sorgen en Josina Levina de Ronde, 06-12-1763.

⁶⁰ Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, inventarisnummer 1798, Afstand van de kanonikale prebende in het kapittel van St Pieter, 19-10-1795.

⁶¹ Frederik Samuel Knipscheer, "Drie geestelijken uit Zaltbommel in 1574," *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* 35(1946-1947): 202, <https://www.jstor.org/stable/24005318> (geraadpleegd 26 januari 2024).

⁶² J. A. Cramer, "Protestantsch kerkelijk leven in Oud-Utrecht," *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* 30(1938): 84, <https://www.jstor.org/stable/24004718> (geraadpleegd 26 januari 2024).

⁶³ 'Kerkeraad van de Nederlandse Hervormde gemeente te Utrecht: Geschiedenis,' Het Utrechts Archief, geraadpleegd 26 januari 2024, <https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=210&miadt=39&miaet=1&micode=746&minr=2614778&miview=inv2>.

⁶⁴ Stadsarchief Breda, Breda, Schepenbank Breda 1499-1811, inventarisnummer 605, Vestbrieven 1770-1771, 21-02-1771.

⁶⁵ Bureau der Redactie en Administratie, *Nederland's Patriciaat*, 368; 'Catharijneconvent: Een gebouw met geschiedenis', Catharijneconvent, geraadpleegd 1 februari 2024, https://www-catharijneconvent-nl.translate.google/visitor-information/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=nl&_x_tr_hl=nl&_x_tr_pto=sc; 'Catharijneconvent,' Gemeente Utrecht, geraadpleegd 26 januari 2024, <https://erfgoed.utrecht.nl/verhalen/catharijneconvent/#:~:text=De%20geschiedenis%20van%20het%20Catharijneconvent%20begint%20met%20de%20Aagthakapel%20en,Utrechtse%20burger%20Pieter%20Uten%20Leen.>

⁶⁶ Aangezien er geen inventarissen van Cornelis of zijn nakomelingen te vinden zijn, is hierover geen uitsluitel te geven. Cornelis' zoon David was in 1787 nog in leven.

Toch is het belangrijk om te benoemen dat er een mogelijkheid bestaat dat de Scheepsglobe niet het eigendom van Cornelis van Sorgen is geweest. In dit verslag is er gebruik gemaakt van deductief redeneren, waarbij Van der Krogt's hypothese dat Cornelis de eigenaar was van de globe is getest.⁶⁷ Een alternatieve onderzoeksmethode is inductief redeneren, waarbij een nieuwe hypothese of theorie wordt ontwikkeld.⁶⁸ Een mogelijk risico met deductieve redentatie is *confirmation bias* of *belief bias* ('bevestigingsvooroordeel'), waarbij mensen een hypothese waarvan ze zijn overtuigd bevestigen.⁶⁹ Met andere woorden, al bestaan er meerdere aanwijzingen dat Cornelis de eigenaar van de Scheepsglobe was, één van de andere bijna 200 opvarenden zou ook de eigenaar van de globe kunnen zijn geweest. Het is twijfelachtig dat Cornelis van Sorgen een moment bezat van de reis van de Berkenrode waarop hij enkel aanwezig was als passagier en geen andere functie vervulde, terwijl hij in zijn carrière bij de VOC meerdere functies aan boord van vloten heeft bekleed. Toch bestaat hiervoor een alternatieve verklaring. De inscriptie op de globe ter hoogte van Batavia leest namelijk: 'Den maaker en Schrijver deses sijn van Batavie vertrekken naar Amsterdam met Het Schip Berkenrooden...' ⁷⁰ Vermoedelijk was Cornelis van Sorgen niet enkel de eigenaar, maar ook de maker van de Scheepsglobe. Omdat hij tijdens de reis van de Berkenrode naar Texel niet werkte op het schip, heeft hij (een deel van) de globe mogelijk aan boord gemaakt.

---

⁶⁷ Lance J. Rips, *The Psychology of Proof: Deductive Reasoning in Human Thinking* (Cambridge, MA: The MIT Press, 1994), 3.

⁶⁸ Aidan Feeney en Evan Heit, *Inductive Reasoning: Experimental, Developmental, and Computational Approaches* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 1-2.

⁶⁹ Maartje S. Vroling en Peter J. de Jong, "Deductive reasoning and social anxiety: evidence for a fear-confirming belief bias," *Cognitive Therapy and Research* 33(2008)6: 633-634.

⁷⁰ Muller, *Catalogus van het Museum van Oudheden*, 1878, 57.

Conclusie: De Relaties tussen de Familie van Sorgen, de Stad Utrecht, de Utrechtse Protestante Kerkgemeenschap, de VOC en het Centraal Museum

Samenvattend is in dit verslag een verkennend onderzoek naar de Scheepsglobe uit de collectie van het Centraal Museum Utrecht gepresenteerd. Er is aandacht besteed aan de wereldkaart en constructie van de globe door middel van een visuele analyse. Vervolgens is het schip de Berkenrode besproken, waarbij voornamelijk de focus lag op de reis van Batavia naar Texel van 1731 tot 1732 die in stippellijn op de Scheepsglobe is gerepresenteerd. Tot slot is Peter van der Krogt's hypothese dat Jan Cornelis van Sorgen de eigenaar van de Scheepsglobe was overwogen, waarbij diens functie bij de VOC, zijn zoons en hun kerkelijke ambten in Utrecht zijn besproken.

Concluderend zijn er gedurende dit literatuur- en archiefonderzoek drie argumenten van Peter van der Krogt bevestigd, namelijk dat Cornelis aan boord was van de Berkenrode tijdens de reis naar Texel van 1731 tot 1732, dat hij een functie bij de VOC had als baas van eiland Onrust en ondermeester en dat zijn zoons Adrianus en David kerkelijke ambten hadden in Utrecht.⁷¹ Het is een mogelijkheid dat Cornelis van Sorgen de globe in bezit heeft gehad als een momento van zijn carrière bij de VOC. In dit geval zou het opmerkelijk zijn dat hij een globe had met daarop een reis die hij niet in zijn functie maar als passagier maakte. Toch is het ook mogelijk dat hij de globe zelf, (deels) aan boord van de Berkenrode, heeft gemaakt.

Zoals eerder benoemd, is het belangrijk om alert te blijven dat Cornelis van Sorgen niet zonder twijfel de maker en/of eigenaar van de Scheepsglobe was. Desalniettemin zijn de relaties tussen de familie van Sorgen, de stad Utrecht, de Utrechtse Protestante kerkgemeenschap, de VOC en het Centraal Museum opmerkelijk. Wat betreft de relatie tussen de familie van Sorgen en de stad Utrecht: vele leden van het gezin van Cornelis en aanverwante familie hebben in de stad gewoond.⁷² Er zijn ook Utrechtse panden en kavels in de regio in het bezit van de familie

---

⁷¹ Bruijn, Gaastra en Schöffer, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries*, 302-303; Bureau der Redactie en Administratie, *Nederland's Patriciaat*, 368; NA, VOC Archief 1.04.02, inv. nr. 2171 1732; NA, VOC Archief, 1.04.02, inv. nr. 13053; UA, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, 34-4, inv. nr. 1798; Van der Krogt, *Old Globes in The Netherlands* (Utrecht: HES Uitgevers, 1984), 267.

⁷² UA, Burgelijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: rectoacta doop trouw- en begraafregisters, 711, inv. nr. 136; Utrechts Archief, Utrecht, Burgelijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: rectoacta doop trouw- en begraafregisters, nummer toegang 711, inventarisnummer 139, Begraafinschrijving Amelia Adriana van Gils, 1799; UA, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, 34-4, inv. nr. 286.

geweest.⁷³ Zo had David van Sorgen als notaris van 1766 tot 1805 een kantoor in Utrecht.⁷⁴ De relaties tussen de familie van Sorgen en de Utrechtse Protestantse kerkgemeenschap wordt duidelijk uit de eerdergenoemde kerkelijke ambten van David en Adrianus van Sorgen, maar archiefonderzoek wijst uit dat vele leden van de familie daarnaast aangesloten waren bij de Nederduits-gereformeerde (later Nederlands-hervormde) kerk.⁷⁵ De relatie tussen de familie Van Sorgen en de VOC lijkt te beginnen en eindigen met Jan Cornelis van Sorgen en zijn schoonvader David de Sitter, die ‘baas der timmerlieden’ was op de Equipagewerf in Batavia.⁷⁶

Wat betreft de relaties tussen de familie van Sorgen en het Centraal Museum, blijkt dat drie objecten van de familie van Sorgen deel uitmaken van de collectie van het museum. Het gaat hierbij om een schilderij van een grafmonument (1804), een stel van twaalf stoelen (ca. 1725-1750) en een porseleinkast (ca. 1720-1730, afb. 27, 28 en 29).⁷⁷ De stoelen en de porseleinkast zijn afkomstig van Dhr. W. G. Th. H. (Willem George Theodor Hendrik van Sorgen (1881-1956)). Een archiefonderzoek naar de nakomelingen van David van Sorgen wijst een bloedverwantschap tussen David van Sorgen en Willem van Sorgen uit. David is namelijk Willems zijn betovergrootvader. Er zitten vier generaties Van Sorgens tussen David en Willem (tabel 2). Bijzonder, overigens, is dat Willem van Sorgen ‘Villa Blanda’ aan de Utrechtseweg 31 in Zeist bewoonde.⁷⁸ ‘Blanda’ of ‘belanda’ betekent ‘blanke’ of ‘Hollander’ in het Bahasa.⁷⁹ Op deze manier keert het verband tussen de familie van Sorgen en Indonesië zelfs vijf

---

⁷³ Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, inventarisnummer 1737, Procuratie om zijn aandeel in zes huisjes, genaamd de zes nieuwe huijsjes, gelegen bij Dordrecht, te transporteren aan N. N. Nottenhoven, koopman binnen Dordrecht, 1763; Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, inventarisnummer 1843, Overdracht van een obligatie van f.500-0-0 ten laste van 't gemene land van Holland en West-Friesland, 1764.

⁷⁴ Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, inventarisnummer 286, Inventaris David van Sorgen, 1762-1805.

⁷⁵ Bureau der Redactie en Administratie, *Nederland's Patriciaat*, 368; UA, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: retroacta doop trouw- en begraafregisters, 711, inv.nr. 16; UA, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: retroacta doop trouw- en begraafregisters, 711, inv. nr. 104; UA, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: retroacta doop trouw- en begraafregisters, 711, inv.nr. 136; UA, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, 34-4, inv. nr. 1843.

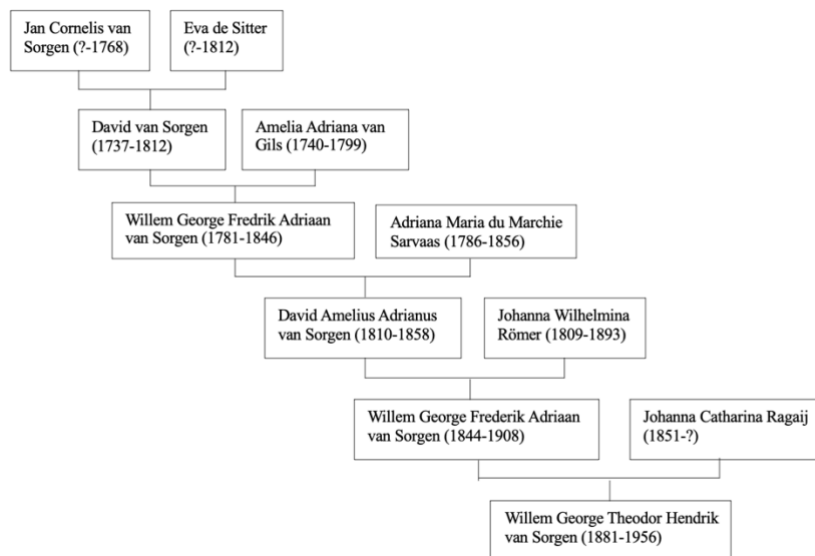
⁷⁶ Bureau der Redactie en Administratie, *Nederland's Patriciaat*, 368; NA, VOC Archief, 1.04.02, inv. nr. 13053.

⁷⁷ ‘Grafmonument van Cornelia Eva van Sorgen (1763-1803), echtgenote van Jan Meulman’, Centraal Museum Utrecht, geraadpleegd 29 januari 2024, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/10088-grafmonument-van-cornelia-eva-van-sorgen-1763-1803-echtgenote-van-jan-meulman-christiaan-van-geelen-sr>; ‘Stel van twaalf stoelen’, Centraal Museum Utrecht, geraadpleegd 29 januari 2024, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/10375-c-1-12-stel-van-twaalf-stoelen-anoniem-nederlands>; ‘Porseleinkast’, Centraal Museum Utrecht, geraadpleegd 29 januari 2024, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/9620-porseleinkast-anoniem-nederlands>.

⁷⁸ ‘Blanda’, Kastelen in Utrecht, geraadpleegd 31 januari 2024, <http://www.kasteleninutrecht.eu/Blanda.htm>; Catharina L. van Groningen, *De Utrechtse Heuvelrug: De Stichtse Lustwarande, Buitens in het Groen* (Zwolle: Waanders, 1999), 76.

⁷⁹ Rob Nieuwenhuys, ‘Oost-Indische Spiegel: Wat Nederlandse schrijvers en dichters over Indonesië hebben geschreven vanaf de eerste jaren der Compagnie tot op heden’, Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren, geraadpleegd 31 januari 2024, https://www.dbnl.org/tekst/nieu018oost02_01/nieu018oost02_01_0100.php.

generaties na Cornelis van Sorgen terug, al is het maar in de naam van een villa die door een lid van de familie van Sorgen werd bewoond.

Tabel 2. Een overzicht van de tak van de voorouders van Willem George Theodor Hendrik van Sorgen, eigenaar van de porseleinkast en set van twaalf stoelen uit de collectie van het Centraal Museum. Het gaat hier om de afstammelingen van David van Sorgen, de zoon van Jan Cornelis van Sorgen.⁸⁰

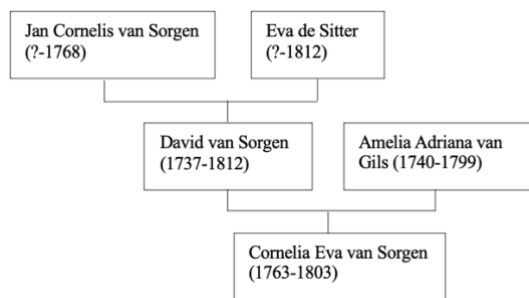
Het van Sorgen schilderij uit de collectie van het Centraal Museum verbeeldt het grafmonument van Cornelia Eva van Sorgen (1763-1803).⁸¹ Cornelia was de dochter van David van Sorgen en een kleindochter van Jan Cornelis van Sorgen (tabel 3).⁸² Cornelia is afkomstig uit dezelfde tak van de familie als Willem van Sorgen, namelijk die van David.

⁸⁰ CBG Verzameling Centrum voor Familiegeschiedenis, Den Haag, nummer toegang VFADNL124696, Familieadvertenties tot 1970, inventarisnummer 5, Willem George Theodor Hendrik, 24 januari 1956; Nieuwe Amsterdamsche Courant Algemeen Handelsblad Dinsdag 23 Februari 1932, "Heden overleed, tot onze diepe droefheid, zacht en kalm, onze lieve Man, Vader, Behuwd- en Grootvader," Amsterdam, 8; Regionaal Archief Dordrecht, Dordrecht, Doop-, trouw, en begraafboeken van Dordrecht, nummer toegang 11, inventarisnummer 8, Eva de Sitter (moeder), 8 augustus 1737; Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand van de gemeente in de Provincie Utrecht 1811-1902, toegangsnummer 481, inventarisnummer 126-01, Geboorte Willem George Theodor Hendrik van Sorgen, 3 februari 1881; Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand van de gemeente in de Provincie Utrecht 1811-1902, toegangsnummer 481, inventarisnummer 429-01, Registers van Overlijden Willem George Fredrik van Sorgen, 18 april 1812; Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand van de gemeente in de Provincie Utrecht 1811-1902, toegangsnummer 481, inventarisnummer 1199-02, Overlijden David Amelius Adrianus, 22 december 1858; Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen: retroacta doop-, trouw- en begraafregisters, toegangsnummer 711, inventarisnummer 19, Geboorte David Amelius Adrianus, 2 december 1810.

Als startpunt is de volgende stamboom gebruikt: <https://www.genealogieonline.nl/en/stamboom-driessen/I117118.php> (ge raadpleegd 30 januari 2024).

⁸¹ 'Grafmonument van Cornelia Eva van Sorgen.' Website Centraal Museum.

⁸² Utrechts Archief, Utrecht, Woerden CIV begraven, toegangsnummer W055-a, inventarisnummer 7, Begraafinschrijving Cornelia Eva van Sorgen (1779-1804), 1803.

Tabel 3. Een overzicht van de tak van de ouders en grootouders van Cornelia Eva van Sorgen, de eigenaresse van het grafmonument uit de collectie van het Centraal Museum. Ook Eva is een afstammeling van David, de zoon van Jan Cornelis van Sorgen.⁸³

Aangezien het Centraal Museum de set van twaalf stoelen heeft aangekocht in 1949 en de porseleinkast in 1952, zal Willem van Sorgen deze objecten tijdens zijn leven hebben verkocht. Hij overleed namelijk in 1956. Het is niet bekend of Willem de porseleinkast en de stoelen direct aan het museum heeft verkocht. Het schilderij van Cornelia's grafmonument is in 1947 aangekocht door het Centraal Museum bij de Stichtse Kunsthandel, Utrecht.⁸⁴ Vermoedelijk heeft Willem van Sorgen in de jaren veertig, toen hij in de zestig was, meerdere objecten uit de familie verkocht, waaronder de achttiende-eeuwse porseleinkast, de set van twaalf stoelen en het schilderij van het grafmonument van zijn oudtante (drie generaties verwijderd). Aangezien de Scheepsglobe zich al sinds 1878 in de collectie van het Centraal Museum bevindt, heeft Willem van Sorgen deze niet aan het Centraal Museum verkocht. Het is echter niet ondenkbaar dat Willems betovergrootvader David van Sorgen (1737-1812) en Davids broer Adrianus van Sorgen (circa 1728-?) vanwege hun kerkelijke ambten betrokken zijn geweest bij de opslag van hun vaders globe op de zolder van de sacristie van de Dom. David was toen de globe op de zolder werd 'gevonden' nog in leven. De relaties tussen de familie van Sorgen en het Centraal Museum zijn in ieder geval evident.

Zoals in de introductie is benoemd, is de Scheepsglobe in november 2023 door de Factum Foundation in 3D vastgelegd. Dit is een cruciale stap in het onderzoek naar deze grote en kwetsbare globe omdat het een visuele analyse ervan mogelijk maakt. Zonder 3D-model is iedere globe, maar zeker de Scheepsglobe vanwege de grootte, namelijk moeilijk vanuit alle hoeken te beschouwen. Ook de in deel één besproken passerpunten en andere kenmerken van het oppervlak van de globe worden dankzij een 3D-scan goed zichtbaar. Een 3D-model van de

⁸³ Utrechts Archief, Utrecht, toegangsnummer 1200, Doop-, Trouw- en Begraafboeken van Maartensdijk, inventarisnummer 180, Doop Cornelia Eva van Sorgen, 24 mei 1763.

Als startpunt is de volgende stamboom gebruikt: <https://www.genealogieonline.nl/en/stamboom-driessen/I117118.php> (geraadpleegd 30 januari 2024).

⁸⁴ Liesbeth M. Helmus, *De verzamelingen van het Centraal Museum: Schilderkunst tot 1850* (Utrecht: Centraal Museum, 1999), 878.

globe kan daarnaast toegankelijk worden gemaakt voor een groot publiek van onderzoekers, maar ook andere geïnteresseerden. Zo maken 3D-scans het voor een breder publiek mogelijk om globes, die onmisbaar zijn bij de vorming van het wereldbeeld van ieder mens, te bekijken. Ten slotte kan een 3D-model van de Scheepsglobe tentoon worden gesteld. De globe is te kwetsbaar om op zaal te presenteren. Een 3D-model zou de bezoekers van het Centraal Museum toch in staat stellen om dit bijzondere object te bekijken. Wanneer zo'n model zou worden verrijkt met kennis over de reis van de Berkenrode, de VOC, eiland Onrust en de Equipagerief in Batavia, is dit een unieke kans voor het publiek van het Centraal Museum en ver daarbuiten om te interacteren met deze globe die een onderdeel van de geschiedenis van de Lage Landen beeldend maakt.

Afbeeldingenlijst

Afb. 2. Stichting Amsterdam Bouwt Oostindiëvaarder, *Amsterdam*, 1985, replica van een VOC-spiegelretourschip van irokoehout, 90,5 x 11,5 x 56 m., Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam (afbeelding: <https://www.hetscheepvaartmuseum.nl/over-ons/nieuws/2287/het-scheepvaartmuseum-opent-1-juni-zijn-deuren>, geraadpleegd 19 januari 2024). Deze afbeelding dient als een illustratie van hoe een spiegelretourschip eruitzag.

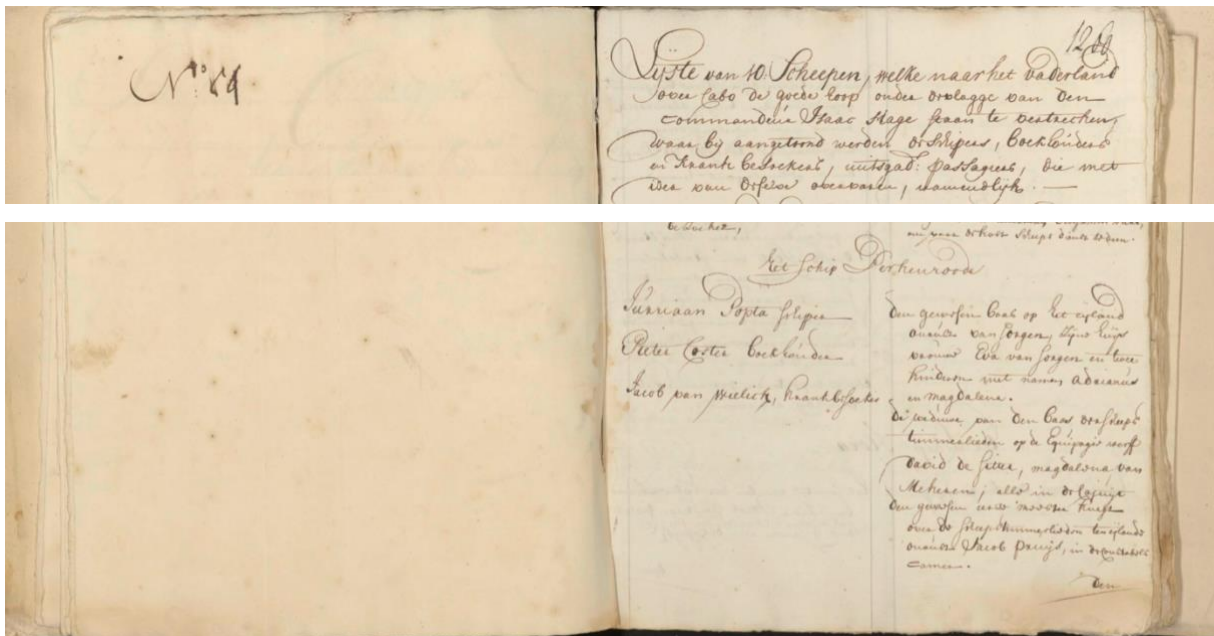

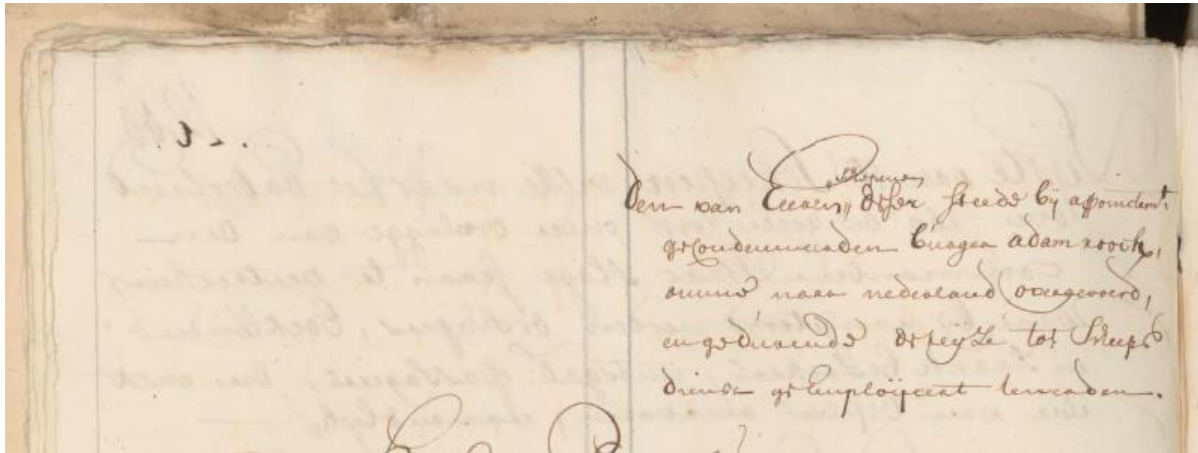
Afb. 3. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Centraal Museum, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/58-scheepsglobe-anoniem>, geraadpleegd 20 januari 2024).

Afb. 4. Scheepsglobe op zaal bij het Centraal Museum, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: auteur, 16 december 2023).

Afb. 5. *Lijste van 10: Scheepen*, 1602-1795, Nationaal Archief Den Haag, inventarisnummer 2172 1732. XXXXXX. Tweede boek: Batavia, tweede deel 1732 (afbeelding: Nationaal Archief, https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.04.02/invr/2172/file/NL-HaNA_1.04.02_2172_0658?eadID=1.04.02&unitID=2172&query=2172). Dit is de tekst uit het VOC-archief van het Nationaal Archief Den Haag waarin beschreven staat dat Cornelis van Sorgen, voormalig Baas van eiland Onrust, aan boord was van de Berkenrode vanuit Batavia naar Texel.

Afb. 7. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: auteur, oktober 2024). Een afbeelding van een aantal van de beschadigingen.

Afb. 8. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: auteur, oktober 2023). Een voorbeeld van een gebied waar de maker wel de kustplaatsen in de kaart heeft opgenomen, maar in het binnenland vooral focust op de benaming van gebieden in plaats van dorpen en steden. Pijl: illustratie van een boot.

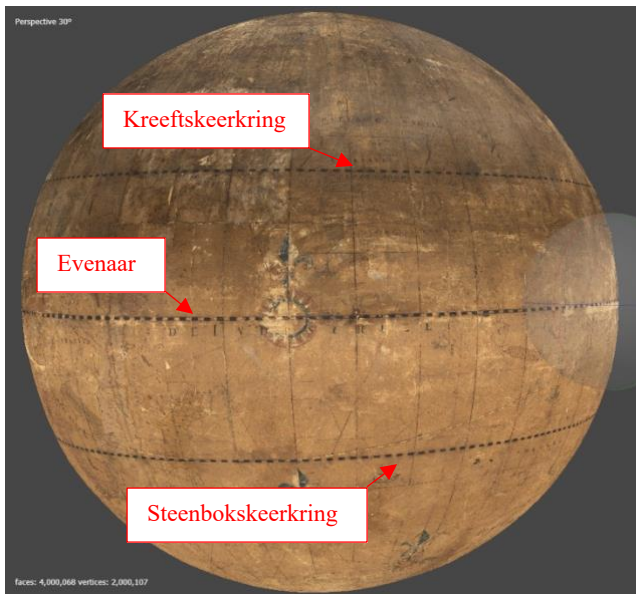

Afb. 10. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: auteur, oktober 2023). Een detail van het grit.

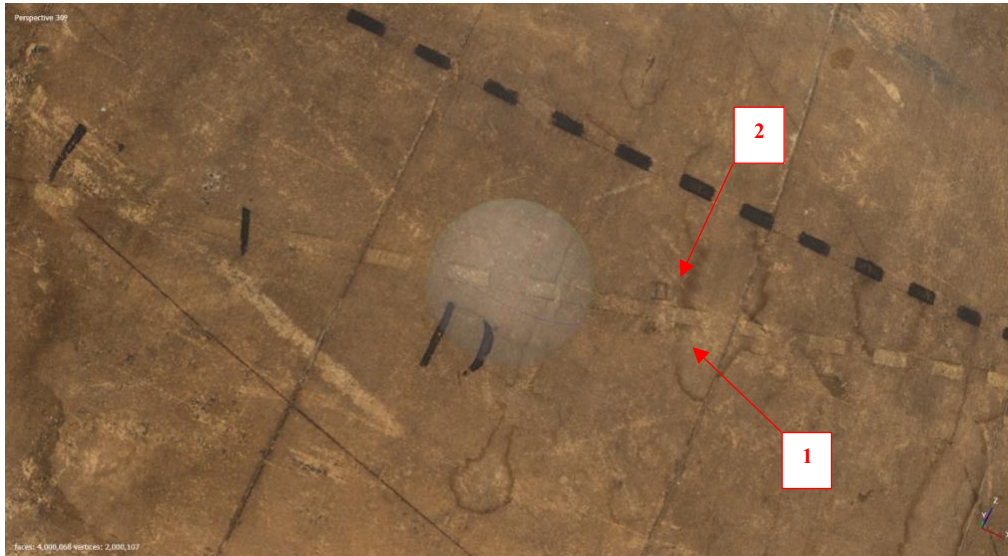

Afb. 11. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: auteur, oktober 2023). Pijl 1: 'Circulus Antarctica', pijl 2: cirkel rondom de poolkap.

Afb. 12. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). De evenaar en de keerkingen.

Afb. 13. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). Pijl 1: ecliptica, pijl 2: symbool van de Tweelingen als voorbeeld van één van de symbolen van de dierenriem langs de ecliptica.

Afb. 14. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). Pijl 1: 'Den 14' als voorbeeld van de aanduiding van de dagen langs de route van de Berkenrode. Pijl 2: Kaap de Goede Hoop, pijl 3: een cluster van passerpunten, pijl 4: inscriptie bij Kaap de Goede Hoop.

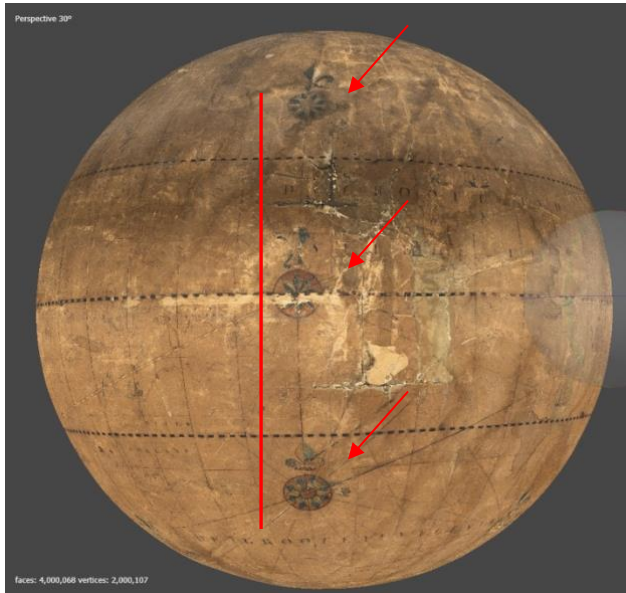

Afb. 16. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). Een van de laatste stukken van de route van de Berkenrode die op de globe nog zichtbaar is.

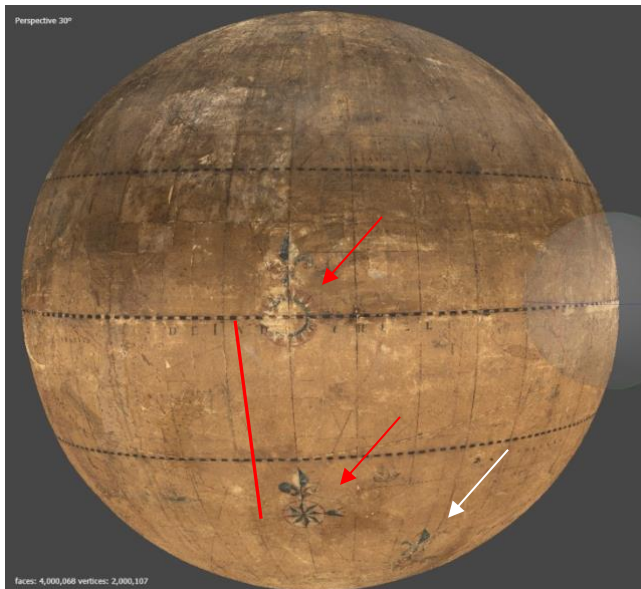

Afb. 17. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). Eén van de elf windrozen. Pijl: fleur de lis decoratie.

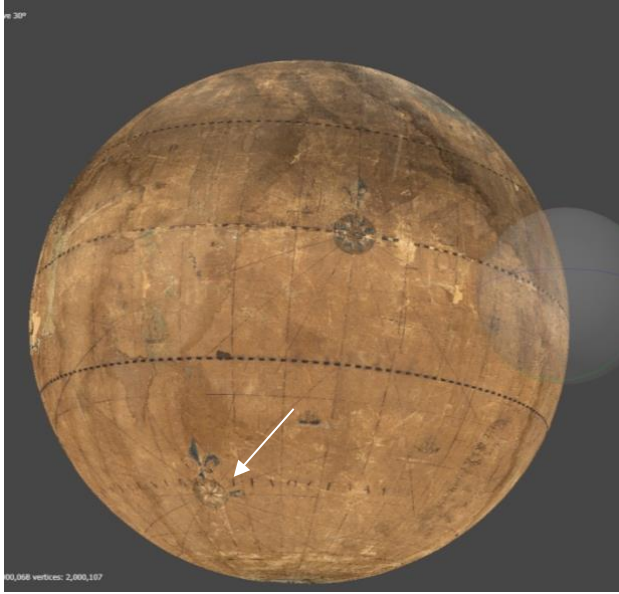

Afb. 19. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). De tweede lijn van drie verticale windrozen tussen Australië en Rusland en China.

Afb. 20. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). Een lijn van twee verticale windrozen tussen Afrika en Azië. Witte pijl: één van de twee overige rozen op het zuidelijk halfrond.

Afb. 21. *Scheepsglobe*, vóór 1731, wereldkaart met grafiet, verf en inkt op een globe van papier in een houten stoel, 76 cm diameter, Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 58 (foto: Sanne Frequin, screenshot van een 3D model, januari 2024). Witte pijl: de tweede roos op het zuidelijk halfrond die geen verticale lijn vormt met andere rozen.

Afb. 27. Christiaan van Geelen, *Grafmonument van Cornelia Eva Meulman-van Sorgen (1763-1803)*, 1804, olieverf op doek, 84,2 x 67,8 cm., Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 10088 (foto: Liestbeth M. Helmus, *De verzamelingen van het Centraal Museum Utrecht: Schilderkunst tot 1850*, pagina 878).

Afb. 28. *Set van twaalf stoelen*, 1725-1750, stoelen van notenhout, beukenhout, rotan met wasafwerking, 107 x 51 x 48 cm., Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 10375 c 1-12 (foto: Centraal Museum, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/10375-c-1-12-stel-van-twaalf-stoelen-anoniem-nederlands>).

Afb. 29. *Porseleinkast*, 1720-1730, porseleinkast van eikenhout, notenhoutfineer, wortelhoutfineer, pâte, olieverguldung en velours, 253 x 280 x 53 cm., Centraal Museum, Utrecht, inventarisnummer 9620 (foto: Centraal Museum, <https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/9620-porseleinkast-anoniem-nederlands>).

Bronnenlijst

Bibliografie

- Bruijn, Jacobus Ruurd, Femme Simon Gaastra en Ivo Schöffner. *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries: Homeward-bound Voyages from Asia and the Cape to The Netherlands, Volume III*. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1979.
- Bureau der Redactie en Administratie. *Nederland's Patriciaat, 4^e jaargang*. 's Gravenhage: Centraal Bureau voor Genealogie en Heraldiek, 1913. <https://www.knggw.nl/wp-content/leeuw/1930-49-223.pdf> (geraadpleegd 20 januari 2024).
- Cramer, J. A. "Protestantsch kerkelijk leven in Oud-Utrecht." *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* 30(1938): 65-92. <https://www.jstor.org/stable/24004718> (geraadpleegd 26 januari 2024).
- Davids, Karel. *Zeewezen en wetenschap: De wetenschap en de ontwikkeling van navigatietechniek in Nederland tussen 1585 en 1815*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1986.
- Dekker, Elly. *Globes at Greenwich: A Catalogue of the Globes and Armillary Spheres in the National Maritime Museum Greenwich*. Oxford en Greenwich: Oxford University Press and the National Maritime Museum, 1999.
- Dekker, Elly. *Globes at Greenwich: A catalogue of the globes and armillary spheres in the National Maritime Museum Greenwich*. Oxford en Greenwich: Oxford University Press and the National Maritime Museum, 1999.
- Feeney, Aidan en Evan Heit. *Inductive Reasoning: Experimental, Developmental, and Computational Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Heeringa, Klaas, W. C. Schuylenburg en C. W. Wagenaar. *Jaarboekje van "Oud Utrecht": Vereeniging tot Beoefening en tot Verspreiding van de Kennis der Geschiedenis van Utrecht en Omstreken*. Utrecht: De Vereeniging Utrecht, 1924.
- Helmus, Liesbeth M. *De verzamelingen van het Centraal Museum: Schilderkunst tot 1850*. Utrecht: Centraal Museum, 1999.
- Knipscheer, Frederik Samuel. "Drie geestelijken uit Zaltbommel in 1574." *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* 35(1946-1947): 202-214. <https://www.jstor.org/stable/24005318>

(geraadpleegd 26 januari 2024).

- Kossmann, Friedrich Karl Heinrich en Philipp Christiaan Molhuysen. *Nieuw Nederlansch Biografisch Woordenboek Deel 10*. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij, 1937. https://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu10_01/molh003nieu10_01_1656.php#subnav-meer-btn (geraadpleegd 20 januari 2024).
- Muller, Samuel Fz. *Catalogus van het Museum van Oudheden*. Utrecht: J. L. Beijers, 1878. https://books.google.nl/books?id=oxNWAAAACAAJ&pg=PA235&hl=nl&source=gbs_selecte_d_pages&cad=1#v=onepage&q=globe&f=false (geraadpleegd 20 januari 2024).
- Muller, Samuel Fz., *Catalogus van het Museum van Oudheden*. Utrecht: Kemink, 1904. <https://www.delpher.nl/nl/boeken/view?coll=boeken&identificer=MMSFUBA02:000008169:00321&objectsearch=globe> (geraadpleegd 20 januari 2024).
- Prins, Jelmer. "Stijlkamers in Utrecht: Tussen Oudheidskamer en Kunstnijverheidsopstelling." In *Jaarboek Oud-Utrecht*, redactie Ria van der Eerden e.a., 261-186. Utrecht: Vereniging Oud Utrecht, 1997.
- Rips, Lance J. *The Psychology of Proof: Deductive Reasoning in Human Thinking*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1994.
- Schrikker, Alicia. "Caught between empires: VOC families in Sri Lanka after the British take-over, 1806-1808." *Annales de Démographie Historique* 122(2011)2: 127-147. <https://www.jstor.org/stable/26251301> (geraadpleegd 19 januari 2024).
- Sumira, Sylvia. *Globes: 400 Years of Exploration, Navigation, and Power*. Londen en Chicago: The University of Chicago Press, 2014.
- Van der Krogt, Peter. *Old Globes in The Netherlands*. Utrecht: HES Uitgevers, 1984.
- Van Groningen, Catharina L. *De Utrechtse Heuvelrug: De Stichtse Lustwarande, Buitens in het Groen*. Zwolle: Waanders, 1999.
- Van Keulen, E. O., W. F. J. Mörzer Bruyns en E. K. Spits. *In de Gekroonde Lootsman: Het Kaarten-, Boekuitgevers en Instrumentenmakershuis Van Keulen te Amsterdam, 1680-1885*. Utrecht, HES Uitgevers, 1989.
- Vroling Maartje S. en Peter J. de Jong, "Deductive reasoning and social anxiety: evidence for a fear

confirming belief bias.” *Cognitive Therapy and Research* 33(2008)6: 633-644.

Wagenaar, Lodewijk T. “Boenga van Johor: My forced journey from Batavia to the Cape of Good Hope.” In *Being a Slave*, redactie Alicia Schrikker en Nira Wickramasighe, 123-146. Leiden: Leiden University Press, 2020.

Yonge, Ena. *A Catalogue of Early Globes Made Prior to 1850 and Conserved in the United States*. New York: American Geographical Society, 1968.

Archivalia

CBG Verzameling Centrum voor Familiegesciedenis, Den Haag, nummer toegang VFADNL124696, Familieadvertenties tot 1970, inventarisnummer 5, Willem George Theodor Hendrik, 24 januari 1956.

Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de collectie aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, nummer toegang 1.11.01.01, inventarisnummer 551, Lijst van schepen in de soorten als bij de generale Oost-Indische Compagnie zijn gemaakt, gekocht of gehuurd, alsmede waar dezelve zijn achtergebleven, zo verongelukt als genomen, verband of vermist en afgelegd. Alfabetisch, 14^e eeuw-1933.

Nationaal Archief, Den Haag, VOC Archief, nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 13053, VOC: Opvarenden, Voornaam opvarende: Cornelis, 1699-1794.

Nationaal Archief, Den Haag, VOC Archief, nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 5933, VOC: opvarenden, Voornaam opvarende: Jurriaan, 1699-1794.

Nationaal Archief, Den Haag, VOC Archief, nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 2171 1732. XXXXXX. Tweede boek: Batavia, tweede deel 1732, Lijste van 10 Scheepen, Het Schip Berkenroode, 1602-1795.
https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.04.02/invnr/2172/file/NL-HaNA_1.04.02_2172_0658?eadID=1.04.02&unitID=2172&query=2172 (geraadpleegd 20 januari 2024).

Regionaal Archief Dordrecht, Dordrecht, Doop-, trouw, en begraafboeken van Dordrecht, nummer toegang 11, inventarisnummer 8, Eva de Sitter (moeder), 8 augustus 1737.

Stadsarchief Breda, Breda, Schepenbank Breda 1499-1811, inventarisnummer 605, Vestbrieven 1770
1771, 21-02-1771.

Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen:
rectoacta doop-, trouw- en begraafregisters, toegangsnummer 711, inventarisnummer 19,
Geboorte David Amelius Adrianus, 2 december 1810.

Utrechts Archief, Utrecht, Burgelijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen:
rectoacta doop trouw- en begraafregisters, nummer toegang 711, inventarisnummer 139,
Begraafinschrijving Amelia Adriana van Gils, 1799.

Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen:
rectoacta doop trouw- en begraafregisters, nummer toegang 711, inventarisnummer 136,
Begraafinschrijving Jan Cornelis van Sorgen, 17-7-1768.

Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen:
rectoacta doop trouw- en begraafregisters, nummer toegang 711, inventarisnummer 104,
Trouwinschrijving Adrianus van Sorgen en Josina Levina de Ronde, 06-12-1763.

Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand gemeente Utrecht en van de voormalige gemeente Zuilen:
rectoacta doop trouw- en begraafregisters, nummer toegang 711, inventarisnummer 16, Utrecht
Nederlands Hervormde Dopen, 1769-1783.

Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand van de gemeente in de Provincie Utrecht 1811-1902,
toegangsnummer 481, inventarisnummer 126-01, Geboorte Willem George Theodor Hendrik
van Sorgen, 3 februari 1881.

Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand van de gemeente in de Provincie Utrecht 1811-1902,
toegangsnummer 481, inventarisnummer 429-01, Registers van Overlijden Willem George
Fredrik van Sorgen, 18 april 1812.

Utrechts Archief, Utrecht, Burgerlijke stand van de gemeente in de Provincie Utrecht 1811-1902,
toegangsnummer 481, inventarisnummer 1199-02, Overlijden David Amelius Adrianus, 22
december 1858.

Utrechts Archief, Utrecht, toegangsnummer 1200, Doop-, Trouw- en Begraafboeken van
Maartensdijk, inventarisnummer 180, Doop Cornelia Eva van Sorgen, 24 mei 1763.

Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, inventarisnummer 1798, Afstand van de kanonikale prebende in het kapittel van St Pieter, 19 10-1795.

Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, Inventarisnummer 286, Inventaris David van Sorgen, 1762-1805.

Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, inventarisnummer 1843, Overdracht van een obligatie van f.500-0-0 ten laste van 't gemene land van Holland en West-Friesland, 10-03-1764.

Utrechts Archief, Utrecht, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, nummer toegang 34-4, Inventarisnummer 1737, Procuratie om zijn aandeel in zes huisjes, genaamd de zes nieuwe huisjes, gelegen bij Dordrecht, te transportereren aan N. N. Nottenhoven, koopman binnen Dordrecht, 1763.

Utrechts Archief, Utrecht, Woerden CIV begraven, toegangsnummer W055-a, inventarisnummer 7, Begraafinschrijving Cornelia Eva van Sorgen (1779-1804), 1803.

Websites

'Azimuth Compass, Johannes van Keulen (I), Amsterdam, c. 1750'. Rijksmuseum Amsterdam.

Accessed 7 January 2024. <https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/NG-MC-872/catalogue-entry?pdfView=False>.

'Blanda'. Kastelen in Utrecht. Geraadpleegd 31 januari 2024.

<http://www.kasteleninutrecht.eu/Blanda.htm>.

'Catharijneconvent: Een gebouw met geschiedenis'. Catharijneconvent. Geraadpleegd 1 februari 2024.

https://www-catharijneconvent-nl.translate.google.com/visitor-information/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=nl&_x_tr_hl=nl&_x_tr_pto=sc.

'Catharijneconvent'. Gemeente Utrecht. Geraadpleegd 26 januari 2024.

<https://erfgoed.utrecht.nl/verhalen/catharijneconvent/#:~:text=De%20geschiedenis%20van%20het%20Catharijneconvent%20begint%20met%20de%20Agathakapel%20en,Utrechtse%20burger%20Pieter%20Uten%20Leen>.

‘De Reede van Texel’. Museum Kaap Skil: Texel in de Wereldzeeën. Geraadpleegd 19 januari 2024.

<https://kaapskil.nl/de-reede-van-texel/>.

‘De repartiewerf op Onrust en Kuiper.’ VOC site. Geraadpleegd 28 januari 2014.

<https://www.vocsite.nl/geschiedenis/handelsposten/onrust/>.

‘Geschiedenis van het Centraal Museum’. Centraal Museum Utrecht. Geraadpleegd 17 januari 2024.

<https://www.centraalmuseum.nl/nl/over-het-museum/organisatie/het-museum/geschiedenis-van-het-centraal-museum>.

‘Grafmonument van Cornelia Eva van Sorgen (1763-1803), echtgenote van Jan Meulman’. Centraal Museum Utrecht. Geraadpleegd 29 januari 2024.

<https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/10088-grafmonument-van-cornelia-eva-van-sorgen-1763-1803-echtgenote-van-jan-meulman-christiaan-van-geelen-sr>.

Jongerenwerkgroep voor Sterrenkunde. ‘Ecliptica’. Sterrenkunde in Nederland.

<https://www.sterrenkunde.nl/index/encyclopedie/ecliptic.html>. Geraadpleegd 1 februari 2024.

‘Kerkeraad van de Nederlandse Hervormde gemeente te Utrecht: Geschiedenis,’ Het Utrechts Archief. Geraadpleegd 26 januari 2024.

<https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=210&miadt=39&miaet=1&micode=746&minr=2614778&miview=inv2>.

Nieuwenhuys, Rob. ‘Oost-Indische Spiegel: Wat Nederlandse schrijvers en dichters over Indonesië hebben geschreven vanaf de eerste jaren der Compagnie tot op heden’. Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren. Geraadpleegd 31 januari 2024.

https://www.dbnl.org/tekst/nieu018oost02_01/nieu018oost02_01_0100.php.

‘Over het schip: VOC-schip Amsterdam’. Het Scheepvaartmuseum Amsterdam. Geraadpleegd 19 januari 2024. <https://www.hetscheepvaartmuseum.nl/doen/de-schepen/voc-schip-amsterdam/over-het-schip>.

‘Porseleinkast’. Centraal Museum Utrecht. Geraadpleegd 29 januari 2024.

<https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/9620-porseleinkast-anoniem-nederlands>.

‘Recording a Ship’s Globe at Utrecht’s Centraal Museum’. Factum Foundation for Digital Technology

in Preservation. Geraadpleegd 17 januari 2024. <https://factumfoundation.org/news/recording-a-ships-globe-at-utrechts-centraal-museum/>.

‘Scheepsglobe’. Centraal Museum Utrecht. Geraadpleegd 22 januari 2024.

<https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/58-scheepsglobe-anoniem>.

‘Stel van twaalf stoelen’. Centraal Museum Utrecht. Geraadpleegd 29 januari 2024.

<https://www.centraalmuseum.nl/nl/collectie/10375-c-1-12-stel-van-twaalf-stoelen-anoniem-nederlands>.

Overige bronnen

Nieuwe Amsterdamsche Courant Algemeen Handelsblad Dinsdag 23 Februari 1932. “Heden overleed, tot onze diepe droefheid, zacht en kalm, onze lieve Man, Vader, Behuwd- en Grootvader.”
Amsterdam.

‘Vernieuwde Collectiepresentatie Centraal Museum Vanaf 16 December te Zien: ‘Collectie Centraal’ Presenteert Meer dan 400 Objecten op Geheel Nieuwe Wijze’. Centraal Museum Utrecht. Geraadpleegd 17 januari 2024. <https://www.centraalmuseum.nl/nl/over-het-museum/nieuws-en-pers/pers/persbericht-collectie-centraal-1.pdf>.